

DEN DANSKE ANTITERRORLOVGIVNING

- retfærdighed, konsekvenser og tilblivelsens logik

Roskilde UniversitetsCenter, hus 19.2
1. semester, jan. 2005

Forfattet af:

Jonas Waaben
Katrine Lindvig
Simone T. Waldorff
Lis Kelsen
Lars B. Pedersen
Mikkel E. Larsen

Vejleder: Peter Høilund

Indhold:	Side:
Kapitelgennemgang	3
1. Problemfelt	4
Problemstilling.....	4
Motivation.....	4
Problemformulering.....	5
2. Metode	6
Arbejdsspørgsmål.....	6
Afgrænsning.....	6
Teorivalg.....	6
Analysestrategi.....	8
3. Udfoldelse af problemfelt: Terrorpakken	9
Historisk gennemgang.....	9
Terrorpakkens indhold og konsekvenser.....	13
Terrorpakken som en del af vejen mod politistaten.....	19
4. Rainer Forsts retfærdighedsteori	24
5. Ulrich Becks risikoteori	32
6. Negri & Hardt - Logikken bag politikens tilblivelse i globaliseringen	40
7. Konklusion	47
Konklusion.....	47
Perspektivering.....	49
8. Projektforløb	51
Litteraturliste	53

Kapitelgennemgang

Kapitel 1 - Problemfelt

Indeholder vores problemstilling, motivation og problemformulering, som er udgangspunktet for rapporten.

Kapitel 2 - Metode

Indeholder vores arbejds spørgsmål, en afgrænsning af emnet, en præsentation af valgt teori til belysning af problemformuleringen, samt analysestrategien.

Kapitel 3 – Udfoldelse af problemfeltet: Terrorpakken

Indeholder en historisk gennemgang af terrorisme og antiterrorlovgivning frem til implementeringen af terrorpakken i Danmark i 2002. Efterfølgende belyses lovgivningens indhold og eksempler på konsekvenser. Til slut kritik af terrorpakken og retsudviklingen ved Vagn Greve.

Kapitel 4 – Rainer Forsts retfærdighedsteori

Det første af tre teorikapitler. Der redegøres for Rainer Forsts retfærdighedsteori og den operationaliseres.

Kapitel 5 - Ulrich Becks risikoteori

Ulrich Becks teori om risikosamfundet benyttes til at beskrive samfundets behov for at skabe en terrorlovgivning.

Kapitel 6 - Negri & Hardt - Logikken bag politikens tilblivelse i globaliseringen

Vi benytter Antonio Negri og Michael Hardts teori og analyse af nutidens verdensorden til at belyse tilblivelsen af terrorloven.

Kapitel 7 – Konklusion

Indeholder den endelige diskussion, konklusionen og perspektiveringen af rapporten.

Kapitel 8 – Projektforløb

En kort beskrivelse af projektets forløb og nogle erhvervede erfaringer.

1. Problemfelt

Problemstilling:

I dag er terrorismen og frygten for terror kommet tættere på os i Vesten; følelsen af trussel ligger i manges bevidsthed, og lovgivningen tager form efter det. Terrorangrebet på World Trade Center og Pentagon d. 11. september 2001 i USA satte gang i debatten og skub i indførelsen af ny, skrappe antiterrorlovgivning i mange lande, som skal beskytte os mod den globale terrorisme.

I Danmark er den såkaldte ”terrorpakke” blevet indført i 2002 på baggrund af en FN-resolution og EU-lovgivning. Den indeholder en lang række tiltag, bl.a. en ny definition af terror og terrorister, strengere straffe, udvidede beføjelser til politi og anklagemyndighed og indskrænkninger af borgernes rettigheder. Naturligt har pakken medført en del debat og kritik.

Vi synes, at problemstillingen er samfundsmæssig relevant, fordi målet for terrorlovgivningen, nemlig forhindring, bekæmpelse og begrænsning af terror er genstand for bred enighed, mens midlernes omfang og natur har stort potentiale for konflikter. Det har stor betydning for den måde, samfundet er skruet sammen på, forholdet mellem stat og borgere og balancen mellem individuel frihed og kollektiv sikkerhed.

Motivation:

Al uroen i forbindelse med terrorangst i Vesten, og også i Danmark, har gjort, at der er kommet fokus på sikkerhed og beskyttelse af land og folk i langt højere grad end for få år siden. Derigennem er lovgiverne, som vi ser det, begyndt at røre ved balancen mellem på den ene side borgerrettigheder som organisations- og ytringsfrihed, og på den anden side statens og landets sikkerhed. Det finder vi interessant, og vi interesserer os for den lovgivning, der skal beskytte os mod den noget uklare trussel.

Vi undrer os over den ”elefant”, der i skikkelse af terrorpakken er trådt ind i lovgivningen, og vi undrer os over, at reaktionen på nogle få terrorangreb er en så stor og vidtgående lovpakke, som den vi har fået. For er det retfærdigt at styrke statens magt voldsomt overfor borgerne for at sikre sig mod voldelige angreb?

Vi ønsker at undersøge, ud fra Rainer Forsts retfærdighedsteori, om terrorkpakken er ”retfærdig”, når man ser på de konsekvenser den har, belyst gennem eksempler fra virkeligheden og noget af den kritik, lovpakken har modtaget.

Vi vil også undersøge, hvordan lovgivning som terrorkpakken kommer til verden, og den særlige logik, der betinger tilblivelsen af international politik. Vi støtter os her til Ulrich Beck og Hardt & Negri. Bliver antiterrorlovgivningen fx lavet på baggrund af grundige analyser af nationale behov, eller skabes den ud fra andre faktorer som fx angst eller ideologi?

Vores problemformulering bliver altså:

Problemformulering:

”Kan terrorkpakken betragtes som retfærdig set i forhold til dens konsekvenser, og ud fra hvilken logik blev terrorkpakken skabt?”

2. Metode

Arbejdsspørgsmål

For at besvare vores problemformulering, har vi formuleret følgende arbejdsspørgsmål:

- Hvad er retfærdighed?
- Er terrorpakken retfærdig ift. konsekvenserne?
- Hvilke forhold i samfundet forklarer vedtagelsen af terrorpakken?
- Hvordan opstår følelsen af terrortrussel?
- Hvordan bliver politikken til?
- I hvilken kontekst bliver politikken til?

Afgrænsning

Der er mange interessante indgangsvinkler og spørgsmål at tage fat på i en rapport inden for dette problemfelt. Fokus i dette projekt er selve lovgivningens skabelse, implementering og konsekvenser. Vi har dermed fravalgt at undersøge årsagerne til terrorisme, som må høre et andet projekt til. Selve definitionen af terrorisme vil vi heller ikke beskæftige os med, vi har i stedet taget udgangspunkt i FN's definition af terror, idet det er den definition, der bliver benyttet i den danske lovgivning og i langt det meste af verden.

Vi har valgt en teoretisk tilgang til dette projekt, da vi ikke mener, at den nationale ramme tillader egentlige case-relaterede studier endnu. Dette kan ses som en effekt af, at lovgivningen endnu er relativt ung og ubenyttet, samt at der ikke er forekommet større terrorhandlinger i Danmark i nyere tid. Indsamlingen af praktisk empiri har vores metodekursus endnu ikke uddannet os i.

Teorivalg

Vi vil her redegøre for de teorier, som vi har valgt at arbejde med i besvarelsen af vores problemformulering - herunder hvorfor vi har valgt dem, og hvorledes vi vil anvende dem i opgaven.

Rainer Forsts retfærdighedsteori

I vores problemformulering og arbejdsspørgsmål stiller vi spørgsmål om retfærdighed. Retfærdighed er et flyvsk begreb, som der ikke findes en simpel definition på. Den tyske

sociolog Rainer Forst gjorde i 1994 et forsøg med bogen ”Kontexte der Gerechtigkeit. Politische Philosophie jenseits von Liberalismus und Kommunitarismus” (Contexts of Justice), hvori han, igennem en kritik af begge de to klassiske standpunkter, liberalismen og kommunitarismen, opstiller en teori om retfærdighed. Denne bog vil vi tage udgangspunkt i, i vores retfærdighedsanalyse.

Forst opererer med fire fællesskaber som middel til forklaring af samfundets sammensætning: De etiske, retslige, politiske og moralske, og argumenterer for, at et retfærdigt samfund skal have lige vægt mellem disse fællesskaber.

Teorien befinder sig på et svært sociologisk niveau, men vi mener, at de fire fællesskabsformer er et brugbart redskab til analyse af terrorkpakken, eftersom den lægger op til afdækning af misforhold mellem forskellige samfundsdimensioner. Vi finder tillige teorien spændende, fordi Forst virker neutral og nyskabende i forhold til de klassiske teorier og ideologier.

Ulrich Becks risiko- og risikofællesskabsteori

Til at belyse, hvorledes følelsen af terrortrussel opstår, og hvad det betyder for vedtagelsen af terrorkpakken i Danmark, har vi valgt den tyske sociolog Ulrich Becks teori om risici og risikofællesskaber.

Beck har i sin bog ”Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet” opstillet et helt nyt paradigme til at forstå samfundet. Han mener, at vi lever i et ”verdensrisikosamfund”, hvori der eksisterer farefællesskaber, som bryder med de traditionelle klasse- og nationalitetsinddelinger. Det, som karakteriserer risikosamfundet, er, at verden er begyndt at lide under de utilsigtede konsekvenser, som moderniseringsprocessen og industrialiseringen har medført.

Vi mener, at denne teori vil kunne fortælle noget om de samfundsmekanismer, som kan være medbestemmende ved vedtagelsen af den danske antiterrorlovgivning. Becks refleksivitetsbegreb er endvidere egnet til at se på, hvorledes følelsen af terrortrussel opstår. Becks teori vil desuden kunne benyttes til at give en forklaring på nogle af pointerne fra afsnittet om Rainer Forst.

Michael Hardt og Antonio Negris teori om verdensorden og biopolitik

Vi antager, at der eksisterer en logik bag terrorlovens tilblivelse, selvom den, fra vores synsvinkel, på flere punkter bryder med hidtil gældende retsprincipper i Danmark. Til at

belyse dette vil vi benytte teoretikerne Michael Hardt og Antonio Negris analyse af den herskende verdensorden, vor tids suveræn. Det er en meget nutidig analyse, som synes at tage højde for forandringerne i verden siden murens fald, hvori kapitalismen på globalt plan spiller den centrale rolle. Det er vores opfattelse, at denne type analyse er formålstjenlig, da det er nødvendigt at se udover de nationale forhold for fyldestgørende at afdække de overnationale principper bag lovgivningens tilblivelse.

Hardt og Negri har i tiden mellem den første Golfkrig og krigen i Kosovo i 1990'erne forfattet en politisk-filosofisk analyse af verdensordenen i globaliseringen, kapitalismen i postmoderniteten, som vi primært anvender til denne teoretiske analyse.

Det bør nævnes, at værket, som danner rammen om Hardt og Negris analyse, "Imperiet", er skrevet ud fra *operaismo*¹-traditionens noget ukonventionelle læsning af Karl Marx, hvilket afspejles i Imperiets analyseform.

Endvidere anvendes de samme forfatteres efterfølgende bog, "Multitude" - dog i mindre grad.

Analysestrategi

Vi har tænkt os at angribe problemformuleringen ud fra en teoretisk tilgang. Vi vil først folde problemfeltet ud med et historisk afsnit, indholdet i terrorpakken og en kritik af denne.

Derefter vil vi gøre os de valgte teorier klart, for så at prøve at operationalisere dem for at bruge dem på den "virkelighed", vi har beskrevet i forbindelse med udfoldelsen af problemfeltet, og som vi mener, teorierne kan sige noget om. Dette vil føre frem til en besvarelse af problemformuleringen.

¹Termen "operaismo", som kommer af det italienske ord for arbejde, *operaio*, savner en præcis oversættelse. Det, det handler om, er en marxistisk retning, som giver arbejdet og arbejdsprocessen et teoretisk primat i studiet af kapitalismen.

3. Udfoldelse af problemfelt: Terrorpakken

Historisk gennemgang

Formålet med dette afsnit er at give et historisk billede af terror, antiterror-konventioner og antiterrorlovgivning gennem tiden frem til vedtagelsen af den danske terrorpakke.

Terror er ikke et nyt begreb. Ordet *terror* stammer fra det latinske ord *terrere* og betyder: ”At skræmme, sprede rædsel”². Terror kan dateres helt tilbage til antikken, og især i Romerriget kommer det til at betegne en bestemt teknik, som fangevogterne bruger i fængslerne for at få fangerne til at afsløre deres viden om oprør mod magthaverne. Ordet terror er altså på den tid ensbetydende med tortur.

Under den Franske Revolution opstår en ny slags terror i form af det, den franske filosof Voltaire kalder ”terrorens teatralisering”³. Under Robespierres⁴ terrorregime bliver volden flyttet fra torturkældrene til det offentlige rum. På denne måde kan magthaverne både demonstrere deres magt og samtidig bruge terrorens teatralisering til at indgyde skræk i undersåtterne med den hensigt at kontrollere dem.

Det er dog langt fra alle, som bifalder fremgangsmåden og Robespierre bliver med sin henrettelse offer for sin egen idé. Han dør ved offentligt skue, til skræk og advarsel – dømt for terrorisme.

Hermed bliver et nyt ord indført i det politiske sprogbrug, nemlig terrorisme.

*”Lige fra starten var såvel terrorist som terrorisme fjendebegreber. Men mens” terror” i hvert fald i mange år frem og helt i overensstemmelse med traditionen fra Romerriget som begreb var forbundet med statsmagten, blev” terrorisme” brugt mere bredt om det, ens fjender gjorde, og blev dermed i stigende grad brugt om ikke-statslige aktører.”*⁵

Den russiske organisation Folkets Vilje fra 1881 er eksemplet på den første egentlige terrorgruppe⁶ og ikke-statslige aktør. Samtidig er den starten på den række terrorbølger, som David Rapoport⁷ har beskrevet som de fire terrorbølger, der har været siden 1880’erne.

² Kilde: Lademanns leksikon, 2. udgave

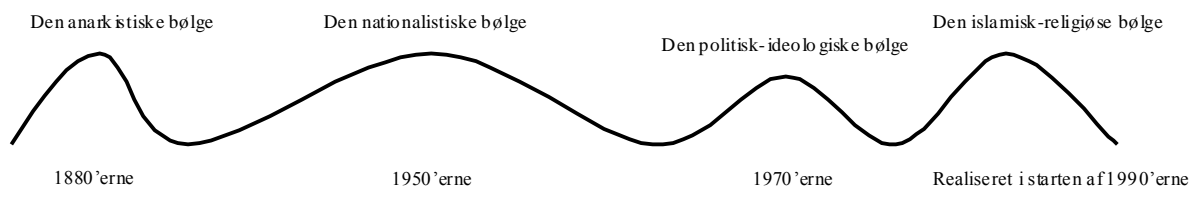
³ Lars Erslev Andersen: *Terrorens mange ansigter*

⁴ Maximilien-Francois-Marie-Isidore de Robespierre (1758-94), leder af Jakobinerne i den Franske Revolution og leder af den revolutionære regering 1793/94.

⁵ Lars Erslev Andersen i Jyllandsposten d. 9. nov. 2004

⁶ Kilde: www.leksikon.org

Denne figur illustrerer det:

Den første bølge er den anarkistiske med udgangspunkt i 1880'ernes Rusland, hvor de såkaldte narodnikker⁸ myrdede Zar Aleksander 2. Denne bølge varer kun omkring 25 år. Dernæst følger den nationalistiske bølge, afkoloniseringsterrorismen, der til gengæld er langvarig. Efter den kommer endnu en kortvarig bølge med politisk-ideologisk terror i Vesteuropa i 1970'erne, og senest har vi ifølge Rapoport set begyndelsen på en islamisk-religiøs bølge, hvis kim blev lagt med den iranske revolution i 1979.

Som et resultat af den nationalistiske bølge af terrorhandlinger i tiden efter Anden Verdenskrig kommer terrorisme og antiterrorlovgivning på dagsordenen til FN's generalforsamling i 1972⁹. I 1978 underskriver et flertal af EF-landene, herunder Danmark, en europæisk antiterrorlov, der forpligter de pågældende lande til enten at retsforfølge eller udlevere tilfangetagne terrorister til andre EF-lande.

I de følgende år kommer flere antiterror-konventioner til som følge af nye terrorangreb og nye terrormetoder, og alle bliver de mere og mere specifikke. Dog mangler samtlige konventioner en entydig definition af terrorisme:

”Man kunne tilføje, at FN indtil videre aldrig har haft en generel definition på terrorisme, da medlemslandenes situationer og interesser har været så forskellige, at enighed ikke har kunnet opnås.”¹⁰

I 1987, efter at USA er blevet kendt skyldig ved den internationale domstol i Haag for ulovlig terrorkrig mod Nicaragua, vedtager FN's Generalforsamling resolution 42/159 om ”Midler til hindring af international Terrorismen”. Resolutionen forsøger at give en mere konkret definition af terrorisme, for på den måde at hindre, at terrorisme fra en stat mod en

⁷ Birthe Hansen: *At definere terror*

⁸ ”Folkevennerne” på russisk.

⁹ Før det har blandt andet Den civile luftfartsorganisation ICAO vedtaget 3 konventioner mod terror på luftfartøjer.

¹⁰ Birthe Hansen: *At definere Terror*

anden sker i antiterrorkampens navn. Resolutionen lægger endvidere vægt på at skelne mellem terror og nationale befrielsesbevægelser kamp mod undertrykkende regimer - også når det sker med væbnede midler. Dette er bl.a. relevant set i lyset af Nelson Mandela og ANC's (African National Congress) væbnede kamp mod det sydafrikanske apartheidregime, som bliver bakket op af store dele af den vestlige verden. Alle lande underskriver resolutionen - med undtagelse af USA og Israel.

Efter murens fald i 1989 og Sovjetunionens opløsning i 1991 sker der en tydelig forandring i måden at udøve terror på. Verdensmagten bliver ændret fra bipolar til unipolar, USA bliver et yndet mål for angreb og antallet af terroraktioner optrappes. Dette forklarer lektor Birthe Hansen¹¹ således:

”Under Den kolde Krig kunne grupper, der var kritiske over for USA's politik, enten forsøge at ændre deres regerings støtte hertil eller alliancetilhørsforhold ved at støtte socialistiske partier i indenrigspolitikken eller ved at påvirke regeringens alliancepolitik. Under unipolaritet er der kun ét center, og centeret spiller derfor en komparativt større rolle i politik.”¹²

USA styrker som reaktion på de øgede terrorhandlinger også sin indsats mod terrorisme og begynder i 1990'erne at operere med et nyt begreb for terrorisme, nemlig superterrorisme. Superterrorismen er terror, der anvender masseødelæggelsesvåben som fx biologiske, kemiske eller nukleare våben¹³. Giftgasangrebet i Tokyos undergrundsbane, udført af Aum Shinri-kyu-kulten i 1995, bliver hovedeksemplet.

I 1999 vedtager FN den endelige og mest konkrete definition af terrorisme i konvention 1269 om ”Bekæmpelse af Finansieringen af Terrorismen”. Her definerer FN terrorisme som:

“(b) any other act:

(i) that has the purpose by its nature or context, to intimidate the public or to compel a government or an international organization to do or to refrain from doing any act; and

(ii) that is intended to cause:

¹¹ Birthe Hansen er lektor i international politik på institut for statskundskab ved Københavns Universitet

¹² Birthe Hansen: *Terrorisme i et verdensordenperspektiv*

¹³ Lars Erslev Andersen: *Terrorens mange ansigter*

- (A) death or serious bodily harm to a civilian or in a situation of armed conflict, to any other person not taking an active part in the hostilities;*
- (B) serious risk to the health or safety of the public or any segment of the public;*
- (C) substantial property damage, whether to public or private property, where the damage involves a risk of the kind mentioned in sub-paragraph (B) or an interference or disruption of the kind mentioned in sub-paragraph (D); or*
- (D) serious interference with or serious disruption of an essential service, facility or system, whether public or private, not being an interference or disruption resulting from lawful advocacy, or from protest, dissent or stoppage of work and not involving a risk of the kind mentioned in subparagraph (B).”*

I kølvandet på terroraktionen mod World Trade Center i New York 11. september 2001, iværksættes en række nye tiltag i kampen mod terrorisme, og FN's terrordefinition bliver som konsekvens heraf på ny taget op til revision i slutningen af 2001. Konventionen fra 1999 skærpes og ratificeres af endnu flere lande.

USA får d.12. september 2001 via FN's resolution 1368 frie hænder til at handle i "selvforsvar" og får med konventionen retten til at føre "krig mod terror". USA er det eneste land, der nogensinde er blevet dømt for at udøve terror – og får nu retten til at straffe andre lande for netop dette, samtidig med at FN giver sin fulde støtte og opbakning til USA's kamp mod terrorismen. Samme dag som FN giver USA frie hænder, træder NATO til, og stk. 5 i Atlantpagten tages i brug – den, som populært kaldes musketereden:

”Deltagerne er enige om, at et væbnet angreb mod en eller flere af dem i Europa eller Nordamerika skal betragtes som et angreb mod dem alle; og de er følgelig enige om, at hvis et sådant væbnet angreb finder sted, skal hver af dem under udøvelse af retten til individuelt eller kollektivt selvforsvar, som er anerkendt ved artikel 51 i De Forenede Nationers pagt, bistå den eller de således angrebne deltagerlande ved straks, hver for sig og i forståelse med de øvrige deltagerlande, at tage sådanne skridt, derunder anvendelse af væbnet magt, som hver af dem anser for nødvendige, for at genoprette og opretholde det nordatlantiske områdes sikkerhed.”¹⁴

FN's sikkerhedsråd vedtager herefter d. 28. september 2001 enstemmigt resolution 1373. Resolutionen opstiller krav til medlemsstaterne om iværksættelse af en række initiativer og ændring af lovgivning, der skal beskytte mod fremtidige terrorangreb, bl.a. at forhindre (økonomisk) støtte til terror, forstærke grænsekontrol over for fx asylansøgere, samt være

¹⁴ NATOs "Atlantpagten", stk. 5

imødekomme over for andre landes anmodninger om at følge op på mistanker. Sikkerhedsrådsresolution 1373 medfører også, at der bliver etableret en antiterrorkomité (CTC), som er omdrejningspunkt for FN's forstærkede indsats mod terrorismen.

Herudover revideres FN's terrorliste efter opfordring fra USA, og organisationer, som før bare blev betegnet som oprørsgrupper, figurerer nu på listen. Blandt disse er PFLP (Folkefronten til Palæstinas Befrielse) og FARC (Colombias Væbnede Revolutionære Styrker), som bl.a. danske regeringspartier tidligere har udvist sympati overfor. Derudover er flere enkeltpersoner sat på listen. Under det spanske EU-formandskab bliver en række spanske organisationer og enkeltpersoner sat på den europæiske terrorliste¹⁵, heriblandt medlemmer af den baskiske oprørsbevægelse ETA (Baskerlandet og Frihed) og det venstreorienterede parti Batasuna.

EU vedtager d. 27. december 2001, som en opfølgning på FN's terrorkonventioner og sikkerhedsrådsresolution 1373, rammeafgåelsen for den Europæiske Arrestordre. Aftalen betyder et tættere mellemstatsligt samarbejde om arrestation og udlevering af formodede terrorister. Aftalen forpligter medlemsstaterne til at bistå hinanden med efterforskning, anholdelse, tilbageholdelse og udlevering af statsborgere og udlændinge i terrorspørgsmål.

Den 5. maj 2002 vedtager samtlige EU-lande at implementere EU's terrorlovsæt i deres allerede eksisterende lovgivninger.¹⁶

I Danmark bliver lovforslag L35 om ”gennemførelse af FN-konventionen til bekæmpelse af terrorisme mm.” vedtaget af Folketinget den 31. maj 2002.¹⁷ Loven opfylder kravene fra FN's resolution 1373 samt de supplerende tiltag fra EU's rammeafgåelse.

Den samlede betegnelse for de mange forskellige lovgivningsinitiativer er ”terrorpakken”. Terrorpakken træder i kraft d. 22. november samme år.

Terrorpakkens indhold og konsekvenser

Med implementeringen af terrorpakken har Danmark imødegået det krav i FN-resolution 1373, der opfordrer FN's medlemslande til at implementere foranstaltninger og lovgivning

¹⁵ Ifølge Staffan Dahllöf, EU-Observatør 3. maj 2002

¹⁶ Kilde: Hjemmeside med EU's antiterrorlovgivning, se litteraturliste

¹⁷ *Terrorbekæmpelse, folkeret & menneskerettigheder* (notat på FN-Forbundets hjemmeside)

imod terrorisme i deres nationale lovgivning - tilpasset lokale forhold og love. I dette kapitel gennemgår vi de lovmæssige konsekvenser af terrorpakken, konkretiseret afslutningsvis ved nogle eksempler.

Terrorpakken har ført til ændringer i allerede eksisterende love, men også ny lovgivning er blevet tilføjet. Straffelovens §114 er det, som man kan betegne som terrorpakkens kerne, og samtidig den paragraf, der har fået mest opmærksomhed fra organisationer og medier. Paragraffen indeholder en mængde regler/love og virker derudover som en ”paraply” med henvisninger til et antal andre paragraffer både i strafferets- og retsplejelovgivningen. Den kan træde i kraft, hvis man dømmes til at begå en lovovertrædelse ud fra følgende motiver:

”For terrorisme straffes med fængsel indtil på livstid den, som med forsæt til at skræmme en befolkning i alvorlig grad eller uretmæssigt at tvinge danske eller udenlandske offentlige myndigheder eller en international organisation til at foretage eller undlade at foretage en handling eller at destabilisere eller ødelægge et lands eller en international organisations grundlæggende politiske, forfatningsmæssige, økonomiske eller samfundsmæssige strukturer...”¹⁸

Konsekvenserne af at blive betegnet som ovenstående kan være alvorlige, hvilket tydeliggøres af nedenstående udsnit af §114 stk. a, b og c;

”§ 114 a. Med fængsel indtil 10 år straffes den, som

- 1) direkte eller indirekte yder økonomisk støtte til,*
- 2) direkte eller indirekte tilvejebringer eller indsamler midler til, eller*
- 3) direkte eller indirekte stiller penge, andre formuegoder, eller finansielle eller andre lignende ydelser til rådighed for en person, en gruppe eller en sammenslutning, der begår eller har til hensigt at begå terrorhandlinger omfattet af § 114.*

§ 114 b. Den, som i øvrigt ved tilskyndelse, råd eller dåd medvirker til at fremme den kriminelle virksomhed eller det fælles formål for en gruppe eller sammenslutning, som foretager en eller flere handlinger omfattet af § 114 eller § 114 a, nr. 1 eller 2, når virksomheden eller formålet indebærer, at en eller flere handlinger af denne karakter begås, straffes med fængsel indtil 6 år.

¹⁸ Straffelovens §114.

§ 114 c. Den, som, uden at forholdet omfattes af § 114-114 b, deltager i eller yder væsentlig økonomisk støtte eller anden væsentlig støtte til korps, gruppe eller sammenslutning, der har til hensigt ved magtanvendelse at øve indflydelse på offentlige anliggender eller fremkalde forstyrrelse af samfundsordenen, straffes med fængsel indtil 6 år”.

En del organisationer og personer kan risikere at falde ind under §114 ved denne definition, og et af de springende punkter i debatten vedrørende terrorkpakken har været, at den er løst formuleret og hurtigt indført, samt at den over én kam mistænkeliggør en del politisk kritiske organisationer, personer og religiøse miljøer, som ikke tidligere har været under mistanke. Vi læser det, som at personer der ikke er politisk eller religiøst aktive, og som ellers ikke normalt ville kunne anskues i et terrorrelateret lys, vil også kunne falde ind under ovenstående i en straffesag, hvis betingelserne i ovenstående definition synes opfyldt herfor. Terrorkpakken sigter i det hele taget bredt, hvilket vil fremgå af det følgende udsnit fra regeringens redegørelse vedrørende indsatsen mod terrorisme fra år 2004.¹⁹

Det er pålagt teleselskaber og internetudbydere at opbevare og ”logge” oplysninger og informationer, der er relevante for politiets efterforskning i terrorrelaterede sager i op til et år.

Forudsætningerne for at politiet kan foretage hemmelige ransagninger og aflytninger er blevet gjort mere lempelige, hvilket ikke altid har været muligt før i henhold til Grundloven, hvor det i §72 står:

”Boligen er ukrænkelig. Husundersøgelse, beslaglæggelse og undersøgelse af breve og andre papirer samt brud på post-, telegraf- og telefonhemmeligheden må, hvor ingen lov hjemler en særegen undtagelse, alene ske efter en retskendelse”.

Bankkonti fastfryses i henhold til ”hvidvaskningsloven” efter krav fra politiet, såfremt der er mistanke om, at disse bliver brugt til at opbevare terrorrelaterede midler. Fastfrysningen kan i realiteten foregå i al den tid efterforskningen og en eventuel retssag står på. I det hele taget er økonomisk støtte til organisationer, der er optaget på EU’s terrorliste ulovlig. Fuld aktindsigt er ikke længere muligt i alle tilfælde for forsvarer og sigtede i retssager af terrorrelateret natur. Dette kan formenes som følge af videre efterforskning, eller hvis der

¹⁹ Redegørelse fra regeringen: *En verden i forandring – nye trusler, nye svar*

er mulighed for at statsligt sikkerhedsmæssige forhold kompromitteres. I samme forbindelse kan dokumenter helt undtages fra retssagen uden de impliceredes vidende.

Udleveringsloven er blevet ændret således, at danske statsborgere kan blive udleveret til retsforfølgelse uden for Danmark, hvis man anklages for terrorisme i det pågældende land, uden at dette nødvendigvis skal leve op til juridiske garantier for en behandling efter dansk standard.

Udlændingeloven er blevet ændret således, at asylansøgere i Danmark kan blive udvist uden nærmere angivet grund, såfremt vedkommende er under mistanke for at have begået kriminelle/terroristiske handlinger i sit oprindelige hjemland. På samme baggrund kan asylansøgere blive afvist ved ansøgning om asyl til Danmark.

Argumenterne for og idéen med at indføre disse ændringer, der op til flere steder synes at stride mod principperne i Grundloven og den retspraksis, som var gængs før terrorkpakken, er, ifølge fortalere, at man fra politisk hold har ønsket at give politiet mulighed for at agere præventivt i bekæmpelsen af terrorisme.

Regeringen har, som tidligere anført, i juni 2004 offentliggjort en redegørelse over indsatsen mod terrorisme: *"En verden i forandring – nye trusler, nye svar"*. Heri konstateres det bl.a., at Politiets Efterretningstjeneste (PET), der indtager en central rolle i indsatsen, er blevet bevilliget betragteligt flere midler til deres efterforskning af formodede terrorrelaterede aktiviteter og sympatisører i Danmark. Der er lovmæssigt, som det kan læses af ovenstående, givet udvidede beføjelser til nye og mere omfattende efterforskningsmetoder.

Kritikken af terrorkpakken har været, og er, vedholdende. Kritikere fra flere sider af det politiske spektrum påpeger fejl, mangler og unødvendigheder, desuagtet at terrorkpakken blev vedtaget af et bredt flertal i Folketinget ud fra den holdning, at ny antiterrorlovgivning var nødvendig straks. Konkret var det Socialdemokratiet, Venstre, Det Konservative Folkeparti, Det Radikale Venstre, Dansk Folkeparti og Kristeligt Folkeparti der med 97 stemmer stemte for terrorkpakken. Imod var Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten og Inuit Ataqatigiit²⁰.

Vi opfatter det gennemgående kritikpunkt som gående på, at borgernes rettigheder og friheder indskrænkes uforholdsmæssigt meget i forhold til den reelle trussel om terrorisme i

²⁰ Grønlandsk parti.

Danmark. Fx er det politiske og specielt det økonomiske støttee arbejde i forskellige danske organisationer blevet ulovlig- og mistænkeliggjort i forbindelse med deres arbejde med udenlandske terrormistænkte organisationer og bevægelser. Dette har medført restriktioner eller fjernelse af offentlig støtte til disse organisationer.

Et eksempel på dette er Operation Dagsværk (OD), der som uafhængig humanitær hjælpeorganisation søger at forbedre uddannelsesmulighederne i tredje verdens lande ved en årligt tilbagevendende humanitær indsamling. Indsamlingen er hovedsagligt foretaget af gymnasieelever og skal virke som økonomisk støtte til bygning af skoler, forbedring af undervisningsmidler, etc. på steder som fx Chiapas i Mexico og i Palæstina. OD samarbejder med en del andre organisationer om indsamlingsarbejdet – også organisationer, der selv samarbejder med organisationer optaget på EU's terrorliste. Som et resultat af dette arbejde har OD været under pres fra Undervisningsministeriet for at standse samarbejde med organisationer, der ikke arbejder politisk uafhængigt. OD skal leve op til visse krav og kriterier fra Undervisningsministeriet for at kunne opretholde den økonomiske støtte til organisationens virke, som er blevet dem bevilliget.²¹

Et andet og mere konfrontationssøgende eksempel fra 2004 er foreningen Oprørs støttfest til fordel for FARC og PFLP, som blev afholdt med det formål at indsamle penge til de to organisationer direkte i deres hjemlande og altså ikke nødvendigvis til humanitært arbejde. Ifølge Oprør selv er foreningen en demokratisk sammenslutning, der går ind for ytringsfrihed og friheden til at udføre politisk arbejde - i Danmark såvel som i andre lande. Foreningen Oprør ser FARC og PFLP som frihedsbevægelser, der kæmper for social og politisk retfærdighed i deres respektive lande og solidariserer sig med den kamp, hvorfor man ønskede at støtte dem økonomisk.

*"Frihedskamp er ikke terrorisme. Undertrykkelse og tortur har mange steder i verden tvunget folk til at gribe til våben. Vi bakker op om befolkninger, der slås for frihed og social retfærdighed", siger John Jakobsen, talsperson for foreningen "Oprør".*²²

Ligeledes blev der heller ikke i diverse medier lagt skjul på, at støttfesten var en protest mod terrorkampen og at man søgte konfrontationen, idet man således kunne sætte fokus på det urimelige i, at man som borger ikke har fri mulighed for at støtte de organisationer, man

²¹ Kilde: OD's hjemmeside - http://www.od.dk/test/index.php?pg=6_2_2&b=6_2&h=6

²² Kilde: Oprørs hjemmeside - <http://www.opror.net/side/185>

ønsker, og for at have sine politiske meninger. Man ønskede derudover også at skabe en debat om forskellen mellem frihedskamp og terrorisme.

Det, at det økonomiske overskud på 50.000 kr. fra støttefesten er gået til FARC og PFLP, indebærer, at man med hjemmel i terrorpakken kan skride ind over for Foreningen Oprør og dens medlemmer. Ansvarlige kan holdes alt og alle der har deltaget i støttefesten, både som arrangører og som deltagere, såvel som dem der har støttet Oprør på anden måde.

Politiet har iværksat en undersøgelse af de faktiske forhold ved støttefesten.

Internationalt set er støttefesten heller ikke gået ubemærket forbi, idet den Colombianske udenrigsminister har været i Danmark med det krav, at man straks skrider ind over for Oprørs støtte til FARC. Endvidere kræver den colombianske regering, at Danmark udleverer de ansvarlige for støttefesten til strafforfølgelse i Colombia, eftersom FARC betragtes som en terrororganisation af såvel Colombia som USA og EU. Udlevering til strafforfølgelse udenfor Danmark og uden garantier for retsplejemæssige standarder, der svarer til Danmarks, er som tidligere anført også en reel mulighed ifølge terrorpakken.

Udover venstrefløjen og græsrodsbevægelserne, der helt oplagt har været imod terrorpakken, er der ligeledes betænkeligheder i liberale kredse overfor terrorpakken.

Debatforumet "www.liberator.dk", der beskriver sig selv som et "*Internetmagasin om kapitalisme og frihed*", har talrige indlæg, med basis i klassiske liberale holdninger om minimal statslig indblanding, der kritiserer terrorpakken for at styrke statens magt og indblanding i borgernes liv.

Debattøren Daniel Beattie, som desuden virker som DJ og radiotilrettelægger på Danmarks Radios P3, fremlægger i et af sine indlæg²³ nogle mulige konsekvenser, da terrorpakken endnu var et lovforslag. Han er bl.a. betænkelig ved definitionen af terrorisme, som synes at antage nye proportioner, idet lovovertrædelser nu kan betegnes som terrorisme, såfremt det skønnes, at man ved sin lovovertrædelse ønsker at skade "*politiske, forfatningsmæssige, økonomiske eller samfundsmæssige strukturer*".²⁴ Han fremhæver det problematiske i, at det nu er staten, der skal definere hvilke politiske holdninger, der er gangbare og legitime, og at dette ikke er til individets bedste.²⁵

På dette punkt er der mange lighedspunkter det politiske spektrum igennem. Det er ikke kun den venstreorienterede presse, der har rettet kritik mod konsekvenserne af terrorlovgivningen.

²³ http://www.liberator.dk/art-detail.asp?A_id=269

²⁴ *ibid.*

²⁵ *ibid.*

Jyllandsposten har i år 2002 ligefrem været igennem en retssag, hvor en af deres daværende journalister Stig Matthiesen af PET blev pålagt at udlevere sine anonyme kilder, som han havde brugt i forbindelse med en artikel vedrørende ekstremistisk-islamistiske miljøer i Danmark. Ved byretten blev Stig Matthiesen påbudt at udlevere sine kilder, hvilket dog ved ankesagen i landsretten blev omstødt, således at kilderne kunne forblive anonyme. Jyllandsposten havde i den forbindelse en del artikler og ledere, der stillede spørgsmål ved denne udvikling.

Dette var nogle eksempler på konkrete problematikker, der er opstået som følge af terrorpakken vedtagelse. Konsekvenserne kan være mange, og der vil givetvis vise sig flere med tiden. Indtil videre har Danmark været forskånet for reelle terrorhandlinger siden terrorpakken indførelse.

Terrorpakken som en del af vejen mod politistaten

I det følgende vil vi redegøre for noget af den kritik, som terrorpakken har mødt fra ”eksperter”, altså folk beskæftiget med ret og strafferet.

Juraprofessor Vagn Greve har skrevet en artikel om ”Danmarks vej mod politistaten”, som retter kritik mod bl.a. terrorpakken bestemmelser. Endvidere vil vi supplere med udpluk af høringsvar²⁶ til terrorpakken.

Greve ser overordnet, at der sker en uheldig udvikling på strafferetsområdet, som han mener, er en udvikling hen imod ”politistaten”. Terrorpakken og dens tiltag er en del af denne udvikling. Ifølge Greve er strafferetten ”civilisationens termometer” - en slags indikator for, hvor udbredte retsstatsidéerne og menneskerettighederne er i samfundet. Hvordan kan man vurdere, om indført lov og kriminalpolitikken er ”god” - vurdere dens acceptabilitet? Kriterierne for acceptabel straf skal ifølge Greve være at reducere kriminalitetsmængden og/eller at reducere strafmængden, da straf som bevidst påført lidelse er etisk suspekt.²⁷

For at bedømme udviklingen indenfor strafferet ser Greve på to slags modeller for retssystemer: ”*Vurderingen af de nuværende systemer og udviklingstendenserne kan – tror jeg – bedst foretages ud fra sammenligninger med idealtypiske retssystemer.*”²⁸. Her

²⁶ Skriftlige høringsvar til lovforslaget fra organisationer og lignende, se litteraturlisten.

²⁷ Vagn Greve: *Får eller ulve*, s. 2

²⁸ *ibid.* s. 3

tænker Greve på tiden før Rationalismen og Oplysningstiden (indtil slut-1700-tallet) som den ”dårlige” tid, hvor der herskede et fundamentalistisk system, hvor borgerne var retsløse og statsmagten gjorde, hvad der tjente dens egne interesser og ikke borgernes. Det ”gode” system byggede herefter på de borgerlige frihedsrettigheder fra USA og Frankrig, den demokratiske retsstat, der var reaktion på enevælden, og moderne menneskerettigheder, som var tilsvarende reaktioner på nazismens og fascismens uhyrligheder.

”I nutidens strafferet og dens ændringer genfindes en række af de elementer, der prægede strafferetten før Oplysningstidens sejr over det teokratiske samfunds- og menneskesyn, og en række træk, som karakteriserer retsstaten. Ved hjælp af sådanne elementer er det muligt at give en kvalitativ vurdering af retsudviklingen i nutiden, når det lægges til grund, at retsstaten er ”god” og at før-oplysningstidens stat var ”ond”. Når og hvis nutiden nærmer sig retstilstanden før Oplysningstidens sejr og retsstatens gennemførelse, vil det ”objektivt set” være tilbageskridt, medens ændringer i retning af retsstatsidealerne er fremskridt.”²⁹

Her giver Greve altså en målestok for bedømmelse af, om udviklinger i retspolitikken er ”gode” eller ”dårlige/onde”.

Greve kommer med en del eksempler på denne uheldige udvikling. I det følgende afsnit er primært nævnt forhold, som også gælder for terrorpakken.

Krav til begrundelse

Ifølge Greves teori skal straffe og lovgivning have en ordentlig analyse og et klart sigte, for at de er rimelige. Man skal stille spørgsmålstegn ved, om der rent faktisk er en ordentlig analyse og begrundelse bag nutidens lovændringer: *”Indskrænkninger og især straffe er kun forsvarlige, hvis de er kriminalitetsforebyggende, velgennemtænkte og velbegrundede.”³⁰*

Eksempler på en dårlig udvikling i dag er ekstremt korte høringsfrister for lovforslag, den nuværende regerings foragt for ”smagsdommere”, og at Straffelovrådet ikke længere har noget kommissorium, til trods for at straffeloven ændres hyppigere end nogen sinde.

Terrorpakken blev ikke engang hørt i Straffelovrådet, selvom den indeholdt ganske vidtgående ændringer af retspraksis. Det Danske Center for Menneskerettigheder (DCM) bemærker i sit høringssvar, *”...at bestemmelsen kriminaliserer handlinger, som ligger*

²⁹ ibid. s. 4

³⁰ ibid. s. 5

*endog meget fjernt fra en konkret terrorhandling. En så udvidet medvirkenbestemmelse fortjener en selvstændig behandling i Straffelovrådet.*³¹

Sanktionerne

Den manglende proportionalitet mellem brøde og straf, som fortidens til tider drakoniske sanktioner kunne bære præg af, er vendt tilbage på nogle områder. Udvisning bruges i dag ofte overfor selv fastboende udlændinge, også ved mindre lovovertrædelser, og formuekonfiskation er genindført i 2003. Om formuekonfiskation og -fastfrysning iht. terrorpakken bemærker Advokatrådet i deres hørings svar:

*”Bestemmelsen giver adgang til konfiskation af formue, uden at der er konstateret en forbrydelse, endsige medvirken til eller forsøg på en forbrydelse. Dette forekommer Advokatrådet at være i strid med fundamentale retssikkerhedsprincipper.”*³²

Hemmelige retsforhandlinger

En terrorsigtet og vedkommendes forsvar i en retssag kan nægtes adgang til oplysninger om sagen og grundlaget for den, og dokumenter kan udtages uden deres viden og samtykke. Fanger kan flyttes til lukket fængsel uden oplysninger om hvorfor.

Udlevering:

Princippet for udlevering bør ifølge Greve være, at man kun udleverer sine borgere til lande, som man er sikker på vil give borgeren en rettergang, man selv anser for retfærdig:

*”En af statens vigtigste opgaver er at beskytte borgerne mod overgreb, hjemme såvel som i udlandet. (...) det betyder, at staten skal sikre, at processen og udfaldet stemmer med ret og rimelighed. Det er en pligt, som gælder for den danske stat, om så den danske borger var verdens mest modbydelige terrorist.”*³³

Et grelt eksempel på brud med dette var den danske fange på USA's Guantanamo-base. De igangværende forhandlinger om en ny udleveringstraktat med USA er et andet, eftersom USA's retssystem udøver dødsstraf og fungerer under forhold, der sandsynligvis ikke ville blive accepteret i Danmark. Terrorpakken åbner op for, at danske statsborgere kan udleveres til allehånde andre nationer, og introducerer ifølge DCM desuden en

³¹ Dansk Center for Menneskerettigheders hørings svar

³² Advokatrådets hørings svar

³³ Vagn Greve: *Få eller ulve*, s. 12

"gradbøjning" af statsborgerskabsbegrebet, fordi der i vurderingen af en udleveringssag kan lægges vægt på borgerens "tilknytning" til Danmark.³⁴

Uklarhed over grundlag for lovbrud

En del af udviklingen hen imod politistaten er ifølge Greve, at meget uklare begreber som "terrorisme" og "organiseret kriminalitet" i dag danner grundlaget for indgreb og alvorlige straffe. Borgerne har ikke noget ordentlig grundlag for at afgøre, om de bryder loven eller ej. Giver man fx pengegaver til en organisation, kan man straffes med fængsel i op til 10 år, *"...uden at der blev givet borgerne noget som helst grundlag for at afgøre, om organisationen var omfattet af bestemmelsen."*³⁵

Terrorpakken har modtaget bred kritik for at skyde med spredehagl, og for at den *"...kun i begrænset omfang indeholder fortolkningsbidrag til forståelsen af begreberne "terrorisme" og "terrorhandling."*³⁶

Derudover vil den meget brede definition af terrorisme i loven kunne ramme alle og enhver, der kæmper mod en bestående struktur, og vil derfor kunne kriminalisere frihedsbevægelser i lande med udemokratiske og diktatoriske styreformer.³⁷

Politiets udvidede beføjelser

En del af skredet imod politistaten er udvidelse af politiets beføjelser og magt. Greve nævner bl.a. sagen med knivdrabet på en italiensk turist forrige år, hvor justitsministeren efterfølgende ville give politiet ret til at kunne kropsvisitere personer på offentligt område, selv om de ikke var mistænkte.

Politiet har med terrorpakken fået lov til at foretage hemmelige ransagninger hos terrormistænkte, endda uden en dommerkendelse, hvis det (ifølge politiet) haster. Advokatrådet finder denne udvidelse af politiets beføjelser betænkelig, og *"...finder ikke, at de af Justitsministeriet anførte betragtninger begrundet en ændring af retstilstanden."* Desuden er *"Rettens legalitetskontrol med politiets tvangsindgreb (...) en meget væsentlig retssikkerhedsgaranti imod ulovlige tvangsindgreb."*³⁸

Landsforeningen af Beskikkede Advokater retter en endnu skarpere kritik, og mener, at domstolene har fået mulighed for at udstede "blankochecks" mht. hemmelige ransagninger, at domstolskontrollen svækkes, og at *"lovudkastet under overskriften 'bekæmpelse af terrorisme' søger at gennemføre en forrykkelse af balancen mellem statsmagten og*

³⁴ Dansk Center for Menneskerettigheders hørings svar

³⁵ Vagn Greve: *Får eller ulve*, s. 13

³⁶ Rigsadvokatens hørings svar

³⁷ Dansk Retspolitisk Forenings hørings svar

³⁸ Advokatrådets hørings svar

*borgerne.*³⁹

Konklusion

Vagn Greve mener, at det er legitimt at tænke på nylige retspolitiske udviklinger som en udvikling hen imod politistaten: *"Det er derfor reelt velbegrundet at se de træk i nutidens retssystemer, som svarer til 1700-tallets retstilstand, som udtryk for tendenser, der fører i retning af en politistat.*"⁴⁰

Greve konkluderer, at udviklingen i de senere år er gået bort fra retsstaten og henimod politistaten. Han mener ikke, at det er sært, at der skabes en politistat, når *"...hensynet til politiets effektivitet bliver det alt afgørende politiske argument.*"⁴¹

Greve ser terrorkpakken som en del af denne udvikling.

Dette afslutter udfoldelsen af problemfeltet og den grundlæggende redegørelse. Fra og med næste kapitel tages fat på teorierne til besvarelse af problemformuleringen.

³⁹ Landsforeningen af Beskikkede Advokaters høringssvar

⁴⁰ Vagn Greve: *Får eller ulve*, s. 4

⁴¹ *ibid.* s. 16

4. Rainer Forsts retfærdighedsteori

I dette kapitel vil vi forsøge at redegøre for, hvad retfærdighed er, og bagefter prøve at vurdere, om terrorpakken kan kaldes retfærdig.

Begrebet retfærdighed er et særdeles uhåndgribeligt, relativt og diffust begreb. Vi har derfor valgt en teoretisk tilgang og bruger den tyske sociolog Rainer Forsts teori om retfærdighed som udgangspunkt og middel til forståelse.

Denne teori vil vi først redegøre for, og derefter forsøge at operationalisere efter bedste evne for at vurdere selve terrorpakken ud fra den.

Rainer Forst (1964-)

Professor i politisk teori ved J.W. Goethe-universitetet i Frankfurt, Tyskland. Forst ses som 4. generation af Frankfurter-skolen. Hans sociologi er inspireret af Jürgen Habermas, som han også har været elev af. Forst har skrevet adskillige bøger, deriblandt "Contexts of Justice - Political Philosophy beyond Liberalism and Communitarianism" (1994), og "Toleranz im Konflikt".

I bogen "Contexts of Justice" søger Rainer Forst at formulere et retfærdighedsbegreb, der både er så frigjort fra kontekst, at dets kerne er universel, og samtidig heller ikke er blindt overfor den kontekst, hvori det kan forstås.

Forst søger at danne en teori, der ligger imellem liberalisternes og kommunitaristernes⁴² idéer om retfærdighed. Der har gennem tiderne været udformet flere teorier om social retfærdighed, og flere af dem har haft modstridende normargumenter. Det er specielt "striden" mellem liberalisterne og kommunitaristerne, som Forst tager udgangspunkt i og benytter til tilvejebringelsen af sin egen teori.

*"My study is guided by the conviction that a critical analysis of the controversy between liberalism and communitarianism offers the possibility of making a systematic contribution to the clarification of the basic concepts of a theory of justice"*⁴³

For at få en forståelse af Forsts teori vil vi først se på de to inspirerende normteoriers holdninger og værdigrundlag.

Liberalisterne, repræsenteret af blandt andet John Rawls og hans bog "A Theory of Justice", er i deres teori vedrørende social retfærdighed kendt for den kontekst-immanent

⁴² "Moderne politisk-filosofisk teori, der betoner fællesskabet frem for det enkelte individ. Politikerne bør i højere grad fremme det gode samfund frem for det enkelte individs interesser etc. Bl.a. Charles Taylor (f. 1931) repræsenterer kommunitarismen." Kilde: www.dr.dk/undervisning/arkiv/filosofi/ordbog.htm#begreb33

⁴³ Rainer Forst: *Contexts of Justice*, s. 1

(kontekst-fjernt) prægede synsvinkel. Dette betyder, at de tillægger kombinationen mellem individuel frihed og social lighed stor værdi, altså at mennesket opnår den rette sociale retfærdighed ved at opretholde et samfund baseret på en høj grad af individualitet. Rawls' atomistiske⁴⁴ opfattelse af "selvet" som omdrejningspunkt for samfundets sikring af individets rettigheder blev kritiseret af modfløjen som abstrakt og kunstig.

Som modpol til denne teori, og som kritikere af den liberalistiske teori, finder man kommunitaristerne, som hævder, at liberalisternes kontekst-immanente teori abstraherer *"...from concrete social contexts, as well as the theory's emphasis on the priority of equal individual liberties over substantive conceptions of the good."*⁴⁵ Sociolog Michael Sandel (kommunitarist) var en af dem, der i sin bog "Liberalism and the Limits of Justice" formulerede kritik af den liberalistiske teori, og i stedet mente, at retfærdighedsbegrebets kontekst må være et fællesskab, der i dets historisk udviklede værdier, praksisser og institutioner – kort sagt dets identitet – former den normative horisont for dets medlemmer og hermed forestillingen om retfærdighed.⁴⁶ Det er hermed tydeligt, at kommunitaristerne bygger deres teori på et helt andet værdigrundlag. De er, som modpol til liberalisterne, det, der betegnes som kontekst-forfølgende – ligefrem kontekst-overskridende. Mere konkret betyder dette, at de i deres grundtanke tillægger samfundets fællesskab og historie stor værdi.

Sandels teori bygger på tanken om, at individet udvikler sin identitet i fællesskabet og via disse fællesskaber stifter et fælles norm- og værdigrundlag for opfattelsen af, hvad der er retfærdigt. Sandel lægger i sin teori vægt på menneskets tilhørsforhold til fællesskabet og historiens betydning for identitetsdannelsen i denne. Hele denne diskussion, mellem på den ene side liberalisterne (John Rawls) og på den anden side kommunitaristerne (Michael Sandel), er for så vidt en diskussion af, hvor individet danner sin identitet, og hvordan normer om retfærdighed bliver dannet.

Forsts kritik

Forsts kritik af Sandel er i "Contexts of Justice" inddelt i 4 punkter, hvor han stiller spørgsmålstejn ved nogle af de teser og overvejelser, som Sandel har gjort sig i sin teori. Forst finder ikke Sandels argumentation fyldestgørende og arbejder videre ud fra Sandels teori med henblik på at tilvejebringe en ny teori om retfærdighed.

⁴⁴ Atomisme: Individet løsrevet fra den sociale kontekst

⁴⁵ Rainer Forst: *Contexts of Justice*, s. 2

⁴⁶ *ibid.*

Forst hævder, at et af de helt store huller i Sandels teori er, at han ikke tager højde for den nødvendige differentiering, der må finde sted mellem fællesskaberne. For Forst gælder det nemlig, at der skal tages højde for at individet indgår i flere fællesskaber samtidig, og via disse forskellige fællesskaber danner sin identitet. Forsts grundtanker om fællesskaberne er, ”...at mennesket indgår i etiske, retslige, politiske og moralske fællesskaber, hvor hvert fællesskab har sine egne normer for legitimering og retfærdiggørelse.”⁴⁷ Med denne definition mener Forst altså, at der eksisterer flere fællesskaber, og at hvert fællesskab har en individuel opfattelse og tolkning af retfærdighed.

Det, Sandel ikke tog højde for, var, efter Forsts mening, at man sagtens og med stor sandsynlighed indgår i flere af disse fællesskaber samtidig. Det var med udgangspunkt i denne kritik, at Forst udformede en ny teori, idet han hævdede, at der var brug for en teorikonstruktion, der kunne udgøre et alternativ til både atomisme og social monisme⁴⁸, som var det, Rawls og Sandel hver især repræsenterede.

Forsts fire fællesskabsformer

Forst skriver som præsentation til de fire fællesskaber: ”*Four normative contexts in which persons are situated as members of various communities.*”⁴⁹ Forsts pointe er, at mennesket kan indgå i flere af disse fællesskaber samtidig.

Vi vil kort skitsere de fire fællesskaber og deres betydning:

Etisk fællesskab

Den etiske person indholdsbestemmer selv sit eget ”gode liv”, dog i samspil med sit etiske fællesskab, som den deler historie med:

*”Ethical questions are questions of the good life of a person as a member of particular ethical communities, with whose history the unique life history, the narrative of the self – its past, present, and future – is connected.”*⁵⁰

Etiske fællesskaber bygger altså på historie og danner den sociale identitet. Etiske fællesskaber bliver dannet på baggrund af fælles normer og en fælles forståelse af fx retfærdighed; de vokser ud af de fællesskaber, som de er gyldige i. Etiske værdier er gyldige for de, som identificerer sig med dem, og har dem som en del af deres identitet.⁵¹

⁴⁷ Peter Højlund: *Magtanvendelse og svag retskultur*, s. 12

⁴⁸ Social Monisme: en opfattelse, som hævder at alt kan føres tilbage til et grundprincip, enhedslære

⁴⁹ Rainer Forst: *Contexts of Justice*, s. 5

⁵⁰ *ibid.* s. 258

⁵¹ *ibid.* s. 28

Retsligt fællesskab

Det retslige skal ses som en normativ ramme, der igennem lov skal beskytte den etiske person og borgernes etiske autonomi og tildele lige rettigheder.

Love er med til at skabe en form for tryghed for den etiske person i form af regler og retningslinjer, men det er dog vigtigt at holde sig for øje, at retslige relationer ikke kan træde i stedet for etiske relationer. Retslig regulering tjener både som beskyttelse og muliggørelse af dannelsen af en etisk identitet: *"Law is the protective cover for ethical identity."*⁵² Det retslige fællesskab tjener altså det formål at frigøre individet under ansvar, så at sige, til at danne sig selv i hensyn til omverdenen.

Politisk fællesskab

Anerkendelse som borger ("citizen") i et politisk fællesskab relaterer sig til den etiske og retslige anerkendelse, og omhandler det at være ansvarlig for, og medforfatter til, lov:

*"The dimension of political participation (...) reflects what is particular about being politically responsible and what citizens expect of one another: A discursive responsibility that demands general reasons for valid norms..."*⁵³

Det politiske fællesskab integreres normativt via politiske og offentlige retfærdighedsforestillinger. Hvor man i det retslige fællesskab står til ansvar *overfor* loven, er man derimod i det politiske fællesskab ansvarlig *for* loven. Vi forstår det som en slags sondring mellem på den ene side noget passivt (retsligt fællesskab) og på den anden side noget aktivt (politisk fællesskab).

Forst skriver: *"As citizens they assume responsibility not only for their own actions but also for the political community – this is what political autonomy means."*⁵⁴ Som medlem af et politisk fællesskab er man altså ansvarlig for hele fællesskabet, og man skal retfærdiggøre de gældende normer for hinanden.

Moralsk fællesskab

Selvom man ikke deler etisk, retsligt eller politisk fællesskab med en anden person, har man stadig menneskeligheden, det humane fællesskab, til fælles. Igennem anerkendelsen af andres menneskelighed etableres en form for respekt og derigennem selvrespekt.

⁵² ibid. s. 233

⁵³ ibid. s. 288

⁵⁴ ibid. s. 267

Man står moralsk til ansvar overfor alle mennesker. Dette fællesskab kan ingen træde ud af, og det gør, at *"What is morally valid must be valid for all moral persons as human beings."*⁵⁵ Der stilles derfor høje krav til moralske begrundelser for at de er gyldige: *"Good reasons must in principle consider the normative veto right of all possible moral persons."*⁵⁶ Moralske normer påberåber sig altså universel gyldighed.

Retfærdighed

Vi har nu prøvet at tydeliggøre, hvordan Forst definerer de fællesskabsformer, som han mener, man kan være en del af. De er relevante, når man skal prøve at definere Forsts idé om retfærdighedsbegrebet.

Forst argumenterer i sin bog for, at man for at vurdere det retfærdige skal tage hensyn til alle fire fællesskaber, dvs. de fire forskellige retfærdighedskontekster, uden at absolutisere én enkelt. I hver af de fire dimensioner defineres en egen retfærdighed, og *"...the society that unites these contexts may be called just."*⁵⁷

Forst forsøger med sin teori at ramme balancen mellem på den ene side at være så overordnet, at teorien er universel, og på den anden side at være så konkret at den er brugbar. Han kommer altså ikke med et facit for, hvad der er retfærdigt, men argumenterer for, at retfærdighed kun kan ses som en hensigtsmæssig afvejning af alle fire dimensioner. Denne sætning viser fint kernen i teorien: *"The basic structure of society can be considered just(-ified) to the extent that it does "justice" to persons in all these dimensions."*⁵⁸ For at afveje retfærdighed for en person skal vedkommende altså anerkendes og betragtes som både en etisk, retslig, politisk og moralsk person.

Operationalisering

I dette afsnit vil vi operationalisere Forsts retfærdighedsteori efter bedste evne. Vi vil forsøge at bruge den til en vurdering af, hvorvidt terrorpakken er "retfærdig".

Efter at vi har sat os ind i stoffet er det blevet klart for os, at teorien, set fra vores stade, befinder sig på et sociologisk højt niveau, og at den mest omhandler retfærdighed i samfundet generelt, og i mindre grad er formuleret med henblik på at vurdere enkeltsager.

⁵⁵ ibid. s. 268

⁵⁶ ibid. s. 269

⁵⁷ ibid. s. 292

⁵⁸ ibid. s. 4

Den måde, vi vil gribe det efterfølgende afsnit an på, er, at vi vil se nærmere på forholdet mellem terrorpakken som retslig ramme og borgernes etiske autonomi. Her ser det efter vores opfattelse ud til, at terrorpakken rummer et misforhold, eller kan føre til et.

Anskuer man terrorpakken med Forsts teori in mente, er vores vurdering, at terrorpakken går ind og sætter retslige normer op, som i højere grad begrænser den etiske autonomi i stedet for at skabe rum for den. Helt konkret har vi valgt følgende problematikker: Terrorpakken bestemmer, hvem man personligt må ”holde med” (man må ikke støtte de foreninger, man vil), man kan komme i fedtefadet uden at vide det (uklar definition af terror), man kan nægtes aktindsigt og kendskab til anklagerne i en retssag, og endelig virker terrorpakken som en del af en udvikling hen imod en politistat, som argumenteret af Vagn Greve.

Sympati

Efter terrorpakkens implementering i dansk lov kan man nu efter straffelovens §114 straffes med fængsel i indtil 10 år, hvis man yder økonomisk støtte til eller hjælper med indsamling af midler til, organisationer⁵⁹, der falder ind under lovens egen definition af terrorister.

Loven bestemmer altså, hvem man som etisk person må ”holde med” og støtte økonomisk. Her giver det retslige ikke rum til borgernes etiske autonomi, men indskrænker den i stedet efter vores opfattelse. Meningen med det retslige er ellers, ifølge Forst, at lov skal være et ”protective cover”, som muliggør dannelsen af en egen etisk identitet.

Som tidligere nævnt protesterede foreningen Oprør, med deres støttfest til fordel for organisationer på EU’s terrorliste, netop mod denne indskrænkning, som de mener har fundet sted.

Uklar definition

Definitionen af, hvad terrorisme og hvem terrorister er, er ifølge kritikerne af terrorpakken meget uklar, og borgerne gives et dårligt grundlag for at afgøre, om de bryder loven eller ej. Derfor skaber loven som retslig ramme ikke ”tryghed” til identitetsdannelse og handling, men kan i stedet skabe usikkerhed og forvirring, som vi ser det. Operation Dagsværk fik som tidligere nævnt⁶⁰ problemer, fordi de samarbejdede med de ”forkerte” og

⁵⁹ Se uddybning af lovgivningen på side 14.

⁶⁰ Se side 16-17.

dermed støttede terrorister i tredje led ifølge loven, selvom dette ikke var hensigten ifølge OD.

Manglende aktindsigt

Når det gælder terrorpakken bestemmelser om begrænsning af aktindsigt og kendskab til anklager og beviser for terrorsigtede og deres forsvarere, er det et udtryk for et misforhold mellem de retslige og etiske dimensioner. Kan en sigtet ikke få oplyst, på hvilken måde vedkommende har forbrudt sig, og gives der ikke mulighed for et kompetent forsvar, sætter terrorpakken ikke rammer og muligheder op for borgeren, men udvisker dem i stedet.

Politistat

Vagn Greve ser i sin tidligere nævnte artikel en bevægelse i retspolitikken hen imod politistaten. Han inddrager eksempler fra terrorpakken, og viser dermed, at han ser den som en del af denne uheldige udvikling. Politistaten som idé må siges at indeholde et meget stort misforhold mellem de forskellige fællesskabsformer, da den pr. definition placerer den retslige dimension, eller den del af den, som skaber rammer for individet, over alt andet. Ifølge Forsts teori er et samfund retfærdigt, hvis de fire fællesskabsformer forenes på en hensigtsmæssig måde; politistaten og en udvikling i retning mod den må derfor ses som uretfærdig.

Kritik af teorien

Brugen af Forsts teori i denne opgaves sammenhæng kan kritiseres på to fronter. For det første er retfærdighedsteorien ikke formuleret med henblik på at vurdere enkeltsager, men med et bredt perspektiv på samfundet generelt. Dette kan være en svaghed i forhold til den brug, vi gør af teorien. For det andet skriver Forst i indledningen af bogen: “...*the society that unites these contexts in the appropriate manner can be called just.*”⁶¹ (vores fremhævelse). Forst lader altså en god portion subjektivitet blive i sin teori. Det er stadig op til beskueren at afgøre, hvad der er hensigtsmæssigt eller passende (appropriate).

Konklusion

Vi har nu redegjort for Forsts teori om retfærdighed og set på terrorpakken igennem denne optik. Vi vurderer, at terrorpakken overordnet – belyst igennem vores eksempler – skaber et større misforhold mellem det retslige og det etiske fællesskab, i stedet for at forene dem.

⁶¹ Rainer Forst: *Contexts of Justice*, s. 5

Anerkendelsen og en ligelig afvejning af de fire fællesskaber svækkes med terrorkpakken, og vi vurderer, at det retslige fællesskabs betydning øges på bekostning af det etiske. Vi mener, at dette gør terrorkpakken ”uretfærdig” i henhold til Forsts teori. Vi tolker Forsts teori på den måde, at når en bestemt faktor ikke øger retfærdigheden i samfundet, men ”peger den anden vej”, kan dette kaldes uretfærdigt.

Vi vil det til trods ikke konkludere noget endeligt eller entydigt. Forsts retfærdighedsteori er meget svær og overordnet, den er formuleret med indbygget subjektivitet, og vi mener ikke, at den uden videre kan benyttes til at vurdere enkeltsager, da den i højere grad lægger op til en vurdering af ”det retfærdige samfund”. Bundlinien må altså være, at vi ud fra Forsts retfærdighedsteori finder antydning, at terrorloven er uretfærdig, men ikke vil konkludere det endeligt.

5. Ulrich Becks risikoteori

Formålet med dette kapitel er at give en indsigt i nogle af de træk, som karakteriserer det samfund, vi i dag lever i, og anskueliggøre nogle af de samfundsmekanismer, som kan spille en afgørende rolle for vedtagelsen af en antiterrorlovgivning.

Vi har valgt Ulrich Beck og hans teori om, at vi lever i et ”risikosamfund”, til at belyse disse forhold. Ifølge vores problemformulering vil vi prøve at se nærmere på den logik, hvorved terrorloven er blevet skabt. Det er i denne kontekst, at dette kapitel skal læses. Samtidig vil der også være en sammenkobling med det forrige kapitel.

I det forrige kapitel så vi nærmere på Rainer Forst, og hvordan han definerer retfærdighedsbegrebet. Det er også vores hensigt at vi i dette kapitel vil prøve at give svar på hvad det er, som gør, at vi mennesker accepterer det misforhold, der opstår mellem de af Rainer Forst opstillede retfærdighedsfællesskaber.

Risikosamfundet

Ulrich Beck opstiller i sin bog ”Risikosamfundet” et helt nyt paradigme for forståelsen af samfundet. Becks hovedtese er, at samfundsudviklingen har medført, at det moderne samfund ikke længere blot er et samfund, hvor der produceres og fordeles goder, men også et samfund, der i stigende grad må lide under de onder, som denne udvikling har medført. Det er disse onder, som Beck benævner ”risici”. Ved ”risici” forstår Beck de utilsigtede konsekvenser, som den industrielle udvikling og moderniseringsprocessen har medført.⁶² På denne måde adskiller risici i risikosamfundet sig også fra tidligere tiders risici. Beck benægter nemlig ikke, at der altid har eksisteret risici; det nye er, at risici i risikosamfundet opstår som en direkte konsekvens af moderniseringsudviklingen. Samtidig har de en global karakter og kernen i dem er, at de truer selve livet på jorden, mener Beck.⁶³

Som udgangspunkt har Beck lagt vægten på de økologiske risici som fx forurening af grundvandet eller huller i ozonlaget. Teorien kan dog også benyttes til at forklare nye typer af fattigdom og nye militære risici, eller som vi har tænkt os; til at belyse nogle af de

Ulrich Beck (1944-)

Professor i sociologi i München siden 1982. Er mest kendt for hovedværket ”Risikosamfundet”, som udkom i 1986. I denne bog præsenterer Beck begrebet ”risikosamfund”, som er en helt ny måde at forstå samfundet på.

Hovedtesen er, at vi i dag lever i et samfund som er præget af menneskeskabte risici. Beck tænker her især på økologiske risici som fx forurening af grundvandet. Men teorien kan også benyttes, sådan som vi har tænkt os, nemlig i forbindelse med terrortruslen.

⁶² Rasborg, Klaus: *Refleksiv modernisering i risikosamfundet*, s. 11

⁶³ Ulrich Beck: *Risikosamfundet – På vej mod en ny modernitet*, s. 31

samfundsmæssige forhold, som kan være med til at forklare en vedtagelse af en antiterrorlovgivning.

Som tidligere nævnt har risici en global karakter, som gør, at man ikke kan begrænse dem til at være den enkelte nationalstats bekymring. Der er således tale om, at vi i dag lever i et verdensrisikosamfund:

”Bag de mange forskellige interesser udgør risici en truende og stadig mere omfattende realitet, som ikke længere respekterer samfundsmæssige og nationale forskelle og grænser.”⁶⁴

Det, at risici betragtes som globale, kommer således også til at have en afgørende betydning for, hvorledes man vælger at bekæmpe dem.

Beck mener, at der er sket en udvikling, som har gjort, at vi er gået fra at leve i et velfærdssamfund, hvor der skete en fordeling af goderne, til at leve i et risikosamfund, som fordeler risici.⁶⁵ Velfærdsstaten har sørget for, at det ikke længere er kampen om det ”daglige brød”⁶⁶, som er hovedproblemet. Dette betyder, at vi har fået et ”overskud” til at se nærmere på den verden, der omgiver os, og hvorledes vores produktion og akkumulation af goder kan have visse selvødelæggende følger. Hovedproblemet i risikosamfundet er således blevet, hvordan vi kan undgå og samtidig beskytte os selv mod de noget dystre og i høj grad uønskede fremtidsscenarier.

Farefællesskaber

I risikosamfundet sker der et brud med den traditionelle klassesdeling. Klassesdelingen er et udtryk for, hvor stor en del af samfundets produktionsmidler man råder over. Dette spiller dog ingen rolle i risikosamfundet. Risici er noget, som alle udsættes for, og man er henvist til dem uanset indkomst, alder, køn eller nationalitet.⁶⁷

I risikosamfundet opstår der helt nye fællesskaber, som ikke er funderet i de klassiske inddelinger, men derimod i det, at man er udsat for den samme trussel. Disse fællesskaber kalder Beck for ”farefællesskaber” eller ”risikofællesskaber”: *”Der opstår nye fællesskaber og alternative fællesskaber, hvis verdensbilleder, normer og vished grupperer sig omkring de usynlige truslers midte. (...) Deres centrum er angst.”⁶⁸*

⁶⁴ ibid. s. 62

⁶⁵ Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen: *Klassisk og moderne samfundsteori*, s. 452

⁶⁶ Ulrich Beck: *Risikosamfundet – På vej mod en ny modernitet*, s. 29

⁶⁷ ibid. s. 33

⁶⁸ ibid. s. 99

Det centrale ved disse farefællesskaber er, at de er globale og samtidig giver grobund for en ny solidaritet, som således ikke er bundet til et eventuelt politisk eller klassemæssigt tilhørsforhold, men i stedet er bundet til dem, som oplever den samme trussel som en selv. Solidaritet medvirker også til, at der opstår en fælles forståelse af, at man skal arbejde sammen hen imod at afværge den til tider noget udefinerede trussel. Som nævnt i citatet, er farefællesskabernes centrum angsten.

Beck taler om ”angstens fællesskab” og hvorledes ”...*solidaritet på grundlag af angst opstår og bliver til en politisk kraft.*”⁶⁹

Dette er en særdeles vigtig pointe, idet denne angst vil gennemsyre alle de foranstaltninger, man sætter i værk for at afværge de givne risici/trusler. Man skal således også altid analysere de givne foranstaltninger set i lyset af denne sammenhæng.

Risikoopfattelse og refleksivitet

Et af risikosamfundets karakteristika er, at både samfundet og borgerne er refleksive. Som tidligere nævnt er risikosamfundet et samfund, som ikke længere er præget af ”kampen for det daglige brød”. Vi er begyndt at blive mere opmærksomme på samfundet omkring os, og her tænkes ikke blot nationalt, men også globalt. Risikosamfundet er et videns- og informationssamfund, og dette er noget, som i høj grad også påvirker vores refleksivitet. Den uendelige informationsstrøm har gjort det muligt for os at indsamle alskens refleksiv viden. Som en følgevirkning af denne viden begynder vi at sætte vores handlinger ind i et større perspektiv og en større sammenhæng. Vores viden og handlinger er således ikke længere blot bundet i fx traditionerne. Der opstår et behov for, at vores handlinger kan forklares og stilles i relation til konsekvenserne.⁷⁰

Igenem massemedierne bliver vi opmærksomme på nogle af de mange verdensrisici, og vi erkender, at nogle af disse risici indirekte er et biprodukt af vores egen produktion og akkumulation af samfundets goder. Sammen med denne erkendelse opstår behovet for at beskytte os mod disse fremtidige trusler.

Refleksiviteten spiller en særdeles central rolle i vores risikoopfattelse. Den er med til at skabe det vidensgrundlag, som vi har, for at afgøre, hvorvidt vi betragter noget som værende en trussel eller ej. Beck siger også om risici, at det er ”...*bevidstheden (viden) som bestemmer væren.*”⁷¹

⁶⁹ ibid. s. 67

⁷⁰ Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen: *Klassisk og moderne samfundsteori*, s. 453

⁷¹ Ulrich Beck: *Risikosamfundet – På vej mod en ny modernitet*, s. 71

Det er ikke nødvendigvis den største eller mest reelle trussel, som vi gør mest for at bekæmpe, og som vi tildeler størstedelen af vores opmærksomhed. Det er selve vores forståelse af risikoen, som afgør, hvilke foranstaltninger vi mener, der skal iværksættes: ”...*hvis folk opfatter risici som reale, så er de reale.*”⁷²

Som nævnt ovenfor i citatet er et centralt aspekt af en risikos eksistens også den viden, vi har om denne risiko. Risikosamfundet er orienteret mod videnskaben. Dette skyldes, at risici er definitionsafhængige, og at det derfor ofte bliver videnskaben, som formår at definere den givne risiko.

Man ser således i risikosamfundet, at viden bliver magt, og at evnen til at definere risici bliver en kilde til denne magt. Med dette opstår samtidig paradokset, at man ved at kunne definere en trussel også kan bortdefinere den. Derfor vil der ofte opstå ”definitionskampe” med fastsættelsen af en given risikos omfang som det centrale stridspunkt.

Politik i risikosamfundet - ”risk management”

I risikosamfundet bliver det at føre politik et spørgsmål om ”risk management”. Med dette menes, at en af de vigtigste opgaver bliver at udarbejde love, som kan være med til at afhjælpe de fremtidige trusler, og samtidig skabe den beskyttelse, som borgerne efterspørger.

Som vi tidligere har nævnt, er risici globale, og dette får naturligt også en afgørende betydning i bekæmpelsen af dem. I verdensrisikosamfundet opstår behovet for, på tværs af landegrænser, at indgå alliancer og aftaler, som kan formulere en fælles front mod en eventuel trussel. Som et eksempel på dette kan bl.a. nævnes en antiterrorlovgivning.

Som sådan er der ikke noget nyt i at lande danner alliancer – det nye ifølge Beck er dog at ”...*globale alliancer i dag ikke kun er nødvendig for den ydre, men også for den indre sikkerhed.*”⁷³ Ved en global terrortrussel er det derfor vigtigt, at nationalstaterne ikke isolerer sig, men derimod åbner op for et internationalt samarbejde. Det er set i lyset af denne erkendelse, at staterne går med til at afgive noget af deres suverænitet til transnationalt samarbejde, idet det i sidste ende er det eneste, som kan bane vejen for en tilfredsstillende sikkerhedsmæssig løsning.

Vi har tidligere været inde på de farefællesskaber, som opstår i risikosamfundet. Politikken i disse fællesskaber er funderet omkring solidariteten og det fælles ønske om at afværge

⁷² ibid. s. 104

⁷³ ibid. s. 53

den givne trussel. Som foranstaltning kan fx nævnes en fælles lovgivning som eksempelvis terrorpakken. Netop i forbindelse med en international antiterrorlovgivning har Beck også udtalt:

”For det første forekommer det mig muligt og påkrævet at skabe et internationalt retsgrundlag for alliancen mod terror, et antiterrorregime, der afgør spørgsmål om skatteundersøgelser såvel som udleveringen af gerningsmændene, militær og retslige beføjelser osv. Kun på denne måde kan den langfristede udfordring imødegås effektivt i skiftende historiske og politiske kontekster.”⁷⁴

Kritik af Ulrich Beck

”Risikosamfundet - På vej mod en ny modernitet” udkom tilbage i 1986 og var i høj grad en reaktion på dens samtid. Den udkom efter ulykken i Tjernobyl og tager sit udgangspunkt i de naturødelæggende risici, som mennesket har skabt gennem moderniseringsprocessen. Bogen er således ikke skrevet med tanke på terrors opståen, eller hvorledes mennesket opfatter en given terrortrussel. Det må derfor være en grundlæggende kritik af teorien i denne sammenhæng, at bogen ikke indeholder specifikke betragtninger med henblik på at belyse fænomenet terror.

Vi har dog alligevel valgt at bruge Beck, da vi mener, at man sagtens kan benytte sig af visse betragtninger og teser om risikosamfundet og risikoopfattelse, fordi det fortæller noget generelt om de samfundsmekanismer, som eksisterer, når en befolkning føler sig udsat for en trussel – det være sig global opvarmning såvel som terror.

At man sagtens kan benytte Becks teori, mener vi da også bliver underbygget af, at Beck i 2002 udgav en lille bog⁷⁵, hvori han aktualiserer sin teori om risikosamfundet og sætter hele terrorbegrebet og terrortruslen i relation til denne teori.

En anden kritik af Beck kommer fra hans kollega Anthony Giddens.⁷⁶ Giddens mener, modsat Beck, ikke at moderniseringsprocessen har medført, at der er kommet flere risici, snarere tværtimod, fordi reduktionen af de naturbetingede risici overgår forøgelsen at de menneskeskabte risici. Han konkluderer på baggrund af dette, at der ikke er kommet flere ”real risks” (reelle risici), men at der derimod er sket en reduktion af risici. Giddens giver således ikke Beck ret i, at livet i dag nødvendigvis er mere risikabelt. Han mener derimod,

⁷⁴ Ulrich Beck: *Ordnes tavshed - om terror og krig*, s. 64

⁷⁵ Ulrich Beck 2002: *Ordnes tavshed - om terror og krig* - udskrift af en tale til den russiske Duma.

⁷⁶ Engelsk sociolog.

at det er den øgede refleksivitet, som har været medvirkende til den øgede bevidsthed om de eksisterende risici.⁷⁷

Operationalisering

Efter en gennemgang af nogle af de centrale dele af Ulrich Becks teori om risikosamfundet er vi nu kommet til det sted, hvor vi skal spørge os selv, hvorledes Becks teori kan være med til at belyse det, som er relevant til besvarelsen af vores problemformulering.

Der tegner sig på nuværende tidspunkt allerede et billede af, at der er mange af Becks antagelser, som vi kan benytte.

En af disse er Becks tese om, at vi i dag lever i et verdensrisikosamfund, hvor vi på tværs af landegrænser indgår i farefællesskaber.

Efter terrorangrebene mod USA i 2001 opstod der i det meste af den vestlige verden en forståelse af, at dette ikke blot var en trussel, som havde relevans for USA, men at denne nye terrortrussel ville påvirke de fleste lande i den vestlige verden. Der opstod således et farefællesskab centreret omkring angsten for terror.

I dette farefællesskab opstod der en fælles enighed om, at der skulle dannes et juridisk grundlag, som kunne være med til at forebygge og beskytte mod terrortruslen.

Det var på denne måde, at den internationale og dermed også den danske antiterrorlovgivning i allerhøjeste grad blev et eksempel på "risk management", nemlig den politik som nationalstater bliver nødt til at føre i det internationale verdensrisikosamfund. Den danske befolkning accepterede den danske terrorkpakke. Dette, mener vi, skyldes den risikoopfattelse, som prægede det danske samfund efter d. 11. september 2001.

I Danmark var der en opfattelse af terrortruslen som en reel trussel, og derfor blev det til en reel trussel. Som en naturlig konsekvens af dette opstod der et behov for at blive beskyttet mod denne trussel. Deraf den danske antiterrorlovgivning.

Det, at vi i Danmark opfattede terrortruslen som reel, kan i høj grad forklares ud fra Becks teori om refleksivitet. Igennem massemedierne fik vi i Danmark en erkendelse af, at der virkelig var en reel terrortrussel.

Med i forståelsen af dette skal vi også tage Becks teori om, at risici er definitionsafhængige. Terrortruslen efter angrebene mod USA i 2001 blev i høj grad defineret af USA, hvilket satte USA i en magtfuld position, da det kom til bekæmpelsen af terrortruslen.

⁷⁷ Klaus Rasborg: *Refleksiv modernisering i risikosamfundet*, s.11

Konklusion

I det følgende vil vi komme med vores konklusion på dette kapitel. I denne konklusion vil vi også forsøge at besvare de to arbejdsspørgsmål: *Hvilke forhold i samfundet forklarer vedtagelsen af terrorpakken? Hvordan opstår følelsen af terrortrussel?*

I det forrige kapitel opstillede Rainer Forst nogle fællesskaber, og det var i sammenspillet mellem disse, at man kunne afgøre, om noget var retfærdigt.

Vi har problematiseret over det, at den danske antiterrorlovgivning ikke altid opretholder den hensigtsmæssige tilstand, der helst skal være, mellem de forskellige retfærdighedsfællesskaber.

Vi vil nu forsøge, ved hjælp af Ulrich Becks teori om risikosamfundet, at give en forklaring på, hvorfor den danske befolkning i høj grad alligevel accepterer den danske antiterrorlovgivning, selvom den til en vis grad indskrænker visse af vores rettigheder.

Som tidligere nævnt er Danmark sammen med resten af den vestlige verden bundet sammen i et farefællesskab. Inden for dette farefællesskab er der en solidaritet, som bygger på, at vi alle må gøre vores fælles bedste for at eliminere de trusler, vi står overfor (terrorisme). Det er denne solidaritet, kombineret med erkendelsen af, at alle måtte gøre noget, som medvirkede til, at der blev vedtaget en antiterrorlovgivning. Den kollektive angst, som hersker i farefællesskabet, kombineret med det faktum, at terror betragtes som en relativt stor trussel, har gjort, at hovedparten af borgerne i Danmark først efterspørger en antiterrorlovgivning og efter dens implementering accepterer antiterrorlovgivningen, da man mener, at den vil skaffe den efterspurgte sikkerhed. Vi accepterer således også den u hensigtsmæssige tilstand mellem de af Rainer Forst opstillede fællesskaber.

Et vigtigt aspekt i dette bliver vores risikoforståelse. Grundet den refleksivitet, som kendetegner mennesket i risikosamfundet, er vi begyndt at tænke mere over den verden, vi omgiver os med. Den viden, vi får om verden udenfor vores hoveddør, opnår vi hovedsageligt igennem massemedierne. Efter terrorangrebet på World Trade Center kom der meget fokus på terrortruslen; dette var medvirkende til, at der i hele den vestlige verden opstod en følelse af en overhængende terrortrussel.

Det vigtige i denne sammenhæng er således ikke, om der reelt i Danmark var en stor terrortrussel. Det vigtige er, at vi opfattede, at der var en stor trussel. Følelsen af terrortruslen opstår således som en reaktion på vores refleksive viden, og denne er så igen med til at frembringe behovet for beskyttelse og danne grundlaget for en antiterrorlovgivning.

6. Michael Hardt & Antonio Negri: Logikken bag politikens tilblivelse i globaliseringen

Jævnfør vores problemformulering vil vi nu forsøge at finde og analysere logikken bag antiterror-politikens tilblivelse nærmere. Vi vil undersøge den grundlæggende struktur, hvori denne politik er blevet til og eksisterer, for der-igennem at analysere den egentlige logik bag dens tilblivelse og vedtagelse i Danmark. Dette munder ud i en analyse af den herskende verdensorden, magtens natur og herunder hvordan politik skabes og udmøntes.

Den herskende verdensorden

Hovedtesen, som behandles i forbindelse med at forstå politikens tilblivelse, er, at suveræniteten har antaget en ny form, bestående af en række nationale og overnationale organismer, forenet under én enkelt ny herredømmelogik og struktur, som udgør den herskende verdensorden.

”Foruden det globale marked og de globale produktionskredsløb er der opstået en ny global orden, et nyt herredømme med en ny logik og en ny struktur – kort sagt en ny form for suveræniteten. Imperiet er det politiske subjekt, som reelt regulerer disse globale udvekslinger, den suveræne magt, som regerer verden.”⁷⁸
(vores fremhævelse)

Det er et globalt netværk af magtfulde transnationale selskaber, stater og overstatslige organisationer, som udgør verdensordenen efter imperialismen. Netop denne løse formation gør det vanskeligt at redegøre for den herskende orden. To opfattelser kan dog straks elimineres: Der er ikke tale om én magt bag globaliseringen, som følger én central rationalitet og trækker i trådene uden indblanding fra de globale kræfter, men leder den historiske udvikling efter en bevidst plan – ligesom det heller ikke er en orden, der opstår

Antonio Negri (1933-)

Italiensk kommunist og politisk filosof.

Negri er en central tænkner i den italienske operaismo-marxisme. Han sad indtil for nylig i husarrest i Rom, fordi han efter '78 kom til at figurere som den onde hjerne bag De Røde Brigader. I mangel på beviser dømtes han for "moralsk opildnelse mod staten", vha. en sjældent anvendt fascistisk lov fra 30'erne, men opnåede parlamentarisk immunitet og drog i eksil til Paris og underviste ved École Normale Supérieure.

I 1996 vendte han tilbage til Rom og afsoner nu sin straf, som gør, at han hverken må stemme eller undervise.

Michael Hardt (1960-)

Lektor i litteraturvidenskab ved Fredric Jamesons institut for "comparative literature" ved Duke University i USA. Har bl.a. forfattet en monografi om Gilles Deleuze og har oversat værker af Giorgio Agamben og læremesteren Antonio Negri m.fl.

⁷⁸ Michael Hardt og Antonio Negri: *Imperiet*, s. 19

spontant i spændingsfeltet mellem nogle ekstremt heterogene globale kræfter, som var der tale om et orkester uden dirigent, kun ledet af markedets naturlige og neutrale ”usynlige hånd”.⁷⁹ Logikken bag Imperiet handler i stedet om en ny form for kapitalens selvstyre i postmoderniteten – et nyt paradigme – hvor hverken nationalstaten eller noget andet ekstremt suverænt princip længere er nødvendigt, hvilket dog ikke behøver at betyde, at nationalstaten som sådan opløses, men snarere at dens rolle forandres.⁸⁰

Hardt og Negri anvender i mangel af bedre termen ”postmodernitet”, til trods for betegnelsens begrænsninger, for at markere det historisk epokale skift ”...*fra imperialismen til Imperiet og fra nationalstaten til den politiske regulering af det globale marked.*”⁸¹

Imperiet er både system og hierarki, og den nye form for suverænitet bryder med den gamle hobbesianske suverænitetsopfattelse, der bygger på en anden, pyramidal forståelse af magt, hvor en stat indtager rollen som *Leviathan* – ”den der hersker over liv og død”. Denne skoles suverænitetsopfattelse er ellers dominerende i den politiske filosofi, hvorfor Hardt og Negris analyse er ekstra opsigtsvækkende.

Imperiet har en positiv eksistens. Dets magtudøvelse er ikke det samme som imperialismen, hvor de nationale imperialiststater kæmper om positionen som suveræn, og verdensordenen er præget af konflikt. Imperiet er snarere et decentraliseret, afterritorialiseret magtparadigme.

Overfor Imperiet står ”mængden”⁸², de produktive masser, hvis modmagt udgør alternativet til den herskende magt, og som tilskrives den revolutionære position i forhold til kapitalismen – indenfor kapitalismen, eftersom der ikke eksisterer et ”udenfor”. Det vil være for omfattende, og dette afsnits formål uvedkommende, at komme yderligere ind på analyserne omkring mængden i denne sammenhæng.

Magten- og politikens biologisering i Imperiet

Hardt og Negri anvender den franske sociolog og filosof Michel Foucaults magtanalytik i deres egen analyse af magten i Imperiet, hvilket hovedsagligt kommer til udtryk i deres

⁷⁹ *ibid.* s. 27

⁸⁰ *ibid.* s. 19

⁸¹ *ibid.* s. 231

⁸² ”The multitude”: Udtrykket anvendes nærmest synonymt med ”folket”, men tilskrives en anden betydning, da det er udtryk for en opfattelse af befolkningen som en plural og differentieret samling singulariteter, modsat opfattelsen af befolkningen som én enhed, altså *folket*.

forståelse af magten. Magten ”...regulerer det sociale liv indefra, følger det, fortolker det og absorberer det og reartikulerer det”⁸³ via de operationelle instanser – institutionerne, som dog ikke skal forstås som identiske med magten – men som integrerer og reproducerer eksisterende magtrelationer.⁸⁴ Især reproduktionen er vigtig at bide mærke i.

I dette nye globale magtparadigme, Imperiet, er magten forandret. Den er blevet biologisk, blevet til *biomagt*⁸⁵; noget produktivt og ubesiddeligt, der gennemstrømmer alle relationer i samfundet, “den sociale krop”⁸⁶, nedefra:

“Når først samfundet er underordnet én magt, der rækker helt ned i de sociale strukturers ganglie [samling af nerveceller] og dets udviklingsprocesser, reagerer det som én krop.”⁸⁷

Af magtens biologisering følger, at administrationen af samfundet mere kommer til at bero på empirisk viden om borgerne, snarere end at bygge på en moralsk legitimering af staten. Politik bliver således ”biopolitik”. Dette hører sammen med en forandring af politikens relation til historien i sig. Mens politikken tidligere begrænsedes af synet på samfundet som et harmonisk og narrativt betydningsfuldt univers, bliver den nu grænseløs og samtidig højst følsom for befolkningens foranderlige sammensætning og de kræfter, som kan komme ud af denne sammensætning. Politikken reproduceres, ligesom magten, også gennem institutionerne, hvilket vi kommer nærmere ind på senere i dette afsnit.

Politikerne og parlamenterne er på sin vis sat fra bestillingen, i og med at den overordnede struktur, herredømmelogikken, er så stærk og ensrettende. Logikken bag politikens tilblivelse følger Imperiets mønster. Der er ikke uenighed i magten, eftersom der ikke som sådan er forskellige magtcentre, der besidder denne, jf. dennes biologisering. Denne ny form for ”enighed” understreger i høj grad epokeskiftet.

⁸³ Michael Hardt og Antonio Negri: *Imperiet*, s. 44

⁸⁴ Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen: *Klassisk og moderne samfundsteori*, s. 335

⁸⁵ Termen, der benyttes med reference til Foucaults magtanalytik, er en henvisning til det øgede behov hos regeringer for at organisere og registrere befolkningen og dens velfærd, ikke af omsorg for befolkningens velfindende, men for produktiviteten og magtens skyld. Se Foucault, Michel, 1975: *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Gallimard.

⁸⁶ Foucault benytter tydelige fysiske analogier i sin magtanalytik, jf. Andersen & Kaspersen, 2004.

⁸⁷ Michael Hardt og Antonio Negri: *Imperiet*, s. 45

Krige og konflikter i Imperiet

”... hvad der plejede at være en konflikt eller konkurrence mellem en række imperialistiske magter på en række vigtige punkter er blevet erstattet af én magt, der overdeterminerer dem alle, strukturerer dem ensartet, og behandler dem ud fra de samme retsstandarder, hvilket så afgjort er postkolonialt og postimperialistisk.”⁸⁸

Der er tale om en ny fælles retsopfattelse, en ny autoritetsanvendelse⁸⁹, med skabelse af fælles normer, retslige, økonomiske og militære instrumenter centreret omkring USA. Imperiet anerkender ingen grænser og ingen historie, og selvom dets regime er blodigt, stræber det efter fred. Alle kan principielt inkluderes, fjender og venner konstrueres fra dag til dag; der findes intet givet ”ondskabens imperium”. Det baserer sig på en blandingskonstruktion snarere end et fast centrum, faste hierarkier og faste bureaukratiske dispositioner.

De tidligere konfliktmønstre erstattes af en ny type indenfor Imperiet: De gamle fjender⁹⁰, modstandere af den herskende orden, der ikke længere defineres som politiske fjender, men ofte som ”kriminelle” eller ”terrorister”, bekriges i en form for imperiale ”politi-aktioner”. Dette fører til vore dages ”retfærdige krige” og ”humanitære, militære interventioner”, som er den nye konfliktløsning. Der er tale om en ny type konstant og global krig ifølge Hardt og Negri⁹¹. Der føres krig mod abstrakte koncepter, såsom ”krigen mod terror”⁹², i højere grad end mod konkrete fjender, som fx en given nationalstat eller en samfundsklasse.

Krigen mod koncepterne kendetegnes ved at være bekæmpelse af sikkerhedstrusler, hvor det bliver meget svært at skelne mellem det nationale og det globale, idet de foregår på begge planer. Ønsket om sikkerhed og stabilitet, for at sikre det globale markeds fortsatte virke og udbredelse, fører til globaliseret krigsførelse. Endvidere er det kendetegnende, at krigen foregår på ubestemt tid. Der er ikke *noget* som sådan at besejre, som skal overgive sig og/eller indgå fred, eftersom fjenden er selve konceptet, altså *noget*. Det svarer til at føre krig mod kriminalitet som koncept. Det er pga. dette, at ligheden med

⁸⁸ Michael Hardt og Antonio Negri: *Imperiet*, s. 32

⁸⁹ *ibid.*, s. 32

⁹⁰ Fjender *udefra* i form af fremmede nationalstater, eller fjender *indefra* i form af revolutionære klasser.

⁹¹ Michael Hardt og Antonio Negri: *Imperiet*, s. 14

⁹² Fænomenet er dog ikke noget der først er opstået med ”krigen mod terror” efter 11/9 2001. Et tidligere eksempel er ”the war against drugs” - ”krigen mod narkotika” i 1980'erne, jf. *Imperiet* s. 14.

politivirksomhed er så stor. En af konsekvenserne af den nye type krig er klare forandringer i international politik. Krigshandlinger gøres til netværksalliancesubjekter.

”A consequence of this new state of war is that international relations and domestic politics become increasingly similar and intermingled. In the context of this cross between military and police activity aimed at security (...) low-intensity warfare meets high-intensity police actions.”⁹³

Den såkaldte krig mod terror kan altså betragtes som en slags højintensiv global politiaktion mod konceptet terror, hvilket forudsætter og medfører en tættere form for internationale politiske relationer. Indenrigspolitikkerne bliver mere ens og sammenblandede i denne enighed i Imperiet, hvilket både er symptom på nationalstaternes afsuverænisering og den gamle imperialismes overgang til den nye verdensorden, som Hardt og Negri beskriver. Et væsentligt element fra imperialismen er altså bevaret, om end i klar post-kolonial form, i og med at politisk-økonomiske motiver stadig fører til krige, da sikkerhedsønsket i væsentlig grad skal forstås som garanti for det frie kapitalistiske markeds funktion i Imperiet.

Operationalisering

Nu, hvor der er redegjort for Hardt og Negris analyse af den herskende verdensorden og dermed den sammenhængende logik bag globaliseringen, kapitalens selvstyre i postmoderniteten og konteksten for politikens eksistens er det muligt at levere en analyse af logikken bag terrorlovens tilblivelse og vedtagelse ud fra Hardt og Negris overordnede teori.

Terrorloven er blevet skabt ud fra et nyt behov for at definere hvem, eller snarere hvad, fjenden er, efter angrebet på Pentagon og World Trade Center i USA i 2001. Dette skal bane vejen for forsøget på et opgør med dette fjendekoncept. Den globale sikkerhedskrig mod terrorkonceptet udmøntes i en verdensomspændende højintensiv imperial ”politiaktion” med bl.a. krigen i Afghanistan og i Irak⁹⁴ til følge.

Logikken bag terrorlovens tilblivelse skal, med udgangspunkt i den overordnede analyse, findes i den biopolitiske produktion og den imperiale enighed: Amerikansk indenrigspolitik reproduceres via institutioner, primært FN og NATO, til resten af Imperiet, hvilket for

⁹³ Michael Hardt og Antonio Negri: *Imperiet*, s. 14

⁹⁴ Bemærk at der ikke er tale om krige *mod* disse lande, men *i*, selvom de i høj grad kan siges at blive ofre. De er blot geografisk ramme om to af politi-aktionerne.

Danmarks vedkommende konkret vil sige gennem EU, før politikken når til dansk lovgivning. Det er de tidligere nævnte fælles retsprincipper, der gør sig gældende. Disse er ganske vist centreret omkring USA, men det skal ikke forstås som, at USA er den herskende suveræn.

Hele Imperiet, hvilket også omfatter ikke-statslige organiseringer som de transnationale selskaber og de overnationale institutioner, står bag krigen mod terror, som er den fælles fjende for kapitalen. Der er ingen modstridende interesser, eftersom fjenden er fjender af kapitalen, hvorfor nogenlunde samme terrorlov, som i sin tid blev skabt i USA, også er blevet implementeret uden væsentlige ændringer og forbehold i EU og Danmark. Enighed i Imperiet har erstattet inter-imperialistiske tvister og uenigheder.

Dette er i høj grad et symptom på, at nationalstaterne ikke længere er suveræne, men at suveræniteten har taget karakter af noget overordnet og globalt, hvilket er en væsentlig del af forklaringen på, hvorfor vi i Danmark har vedtaget en så radikal terrorlov, der bryder med tidligere nationale retsprincipper, uden at vi har været udsat for større terrorangreb, komparativt set.

Forbehold overfor teorien

I hovedtræk er vi enige i Hardt og Negris analyse, men har dog alligevel visse væsentlige forbehold, som bør nævnes.

Hardt og Negri mener, at der ingen reel magt ligger hos nationalstaternes politikere; at politikken følger Imperiets mønster. Dette er der ifølge vor optik ganske vist en tendens til, men helt afsuveræniserede mener vi ikke, nationalstaterne er. Politikerne og domstolene har stadig mulighed for at gribe ind overfor de globale politikker, i nogen grad i hvert fald. Den engelske højesterets konkrete forbehold overfor benyttelse af terrorlovgivningen dér og Danmarks EU-forbehold er begge eksempler på en sådan indgriben fra national side. Ligeledes har nationalstater, uafhængigt af andre, muligheden for at foretage krigshandlinger. Tendensen er også her, ser vi, at krige gøres til tværnationale alliancesubjekter – i det mindste i Vesten. Det er fx ikke tilfældet for de fleste krige i Afrika.

Konklusion

Nationalstaternes rolle er blevet væsentligt mindre i globaliseringen ligesom nationale normer og retsprincipper, hvilket i høj grad har nedbrudt de tidligere barrierer mellem indenrigspolitikkerne. De er blevet mere ens og sammenfiltrede i Imperiet, den altomfattende kapitalisme, hvor afsuveræniseringen af nationalstaterne danner basis for en

ny form for enighed i det internationale system, som erstatter inter-imperialistiske politiske uenigheder. Denne enighed udgør grundlaget for den nærmest uforbeholdne vedtagelse af en udefrakommende terrorlov i Danmark. Den biopolitiske produktion betyder samtidig, at politikken er blevet reproducet via de operationelle instanser, primært de overstatslige institutioner. Der er mere konkret tale om FN's sikkerhedsråds krav om alle medlemslandenes implementering af en række initiativer og lovændringer, der skal beskytte mod fremtidige terrorangreb⁹⁵, samt NATOs ibrugtagelse af stk. 5 i Atlantpagten, musketereden, som uddybet i historikafsnittet tidligere.

Imperiet er ét og har kun sine egne interesser. Derfor kan samme lov sagtens blive til i forskellige lande, uden at der findes lokale, rationelle årsager til dens vedtagelse og eksistens.

Dette afslutter teorikapitlerne og leder os videre til konklusionskapitlet.

⁹⁵ FN-Resolution 1373 af 28. september 2001.

7. Konklusion

Vi er nået til konklusionen, i hvilken vi vil besvare vores problemformulering:

”Kan terrorpakken betragtes som retfærdig set i forhold til dens konsekvenser, og ud fra hvilken logik blev terrorpakken skabt?”

I korteste form kan vi konkludere: Logikken bag terrorpakkens skabelse skal ses i tre dimensioner; formuleringen af antiterrorlovgivning, uafhængigt af danske forhold, ud fra en imperial kapitalistisk logik i reproduktionen af retsprincipper og biopolitik, som argumenteret af Hardt og Negri – bekræftet på det nationale plan som en borgerfjendtlig udvikling af Vagn Greve – og accepteret og efterspurgt af borgerne pga. kollektiv angst og større refleksion ifølge Ulrich Beck.

Rainer Forsts retfærdighedsteori antyder, at den terrorpakke, som vi har fået, er uretfærdig, fordi det retslige fællesskab favoriseres på bekostning af det etiske.

En uddybning af, hvorledes vi er nået til denne konklusion, er på sin plads. Vi mener, at følgende fremgangsmåde er den mest logiske i forhold til at besvare de to spørgsmål, som problemformuleringen rejser. For at kunne forklare logikken bag terrorpakkens tilblivelse vil vi bevæge os igennem de forskellige dimensioner, som den består af. Vi starter på det overnationale niveau ved at benytte Hardt og Negris analyse af den sammenhængende logik bag politikens tilblivelse i globaliseringen. Herefter går vi videre til Vagn Greves argumentation om en uheldig udvikling i dansk retspraksis, for på den måde at underbygge Hardt og Negris teori på nationalt niveau.

Med Ulrich Beck inddrager vi en tredje dimension af logikken bag terrorpakkens tilblivelse, nemlig årsagerne til at vi som mennesker accepterer den slags lovgivning. Hvorvidt terrorpakken er retfærdig, vil vi til slut vurdere ud fra Rainer Forsts retfærdighedsteori.

Ifølge Michael Hardt og Antonio Negri er der opstået en ny sammenhængende logik i den globale kapitalisme i postmoderniteten. Nationalstaterne er afsuveræniserede, og politik skabes ud fra en ny fælles enighed og dannelse af fælles retsopfattelse, normer og militære instrumenter, centreret omkring USA, i denne verdensorden. Således kan en lov sagtens blive til i forskellige lande – og bliver det – uden at der findes lokale, rationelle årsager til dens vedtagelse og eksistens.

For at beskytte ryggraden, markedets fortsatte funktion, opstår et sikkerhedsønske, der bl.a. udmønter sig i globale, højintensive ”politi-aktioner” mod fjendekoncepter.

Den danske terrorlov er, set gennem den optik, blevet skabt ud fra denne imperiale, kapitalistiske logik i reproduktionen af retsprincipper og biopolitik. Den tager ikke udgangspunkt i danske forhold men i ”krigen mod terror”-konceptet på overordnet plan. Nationalstaten Danmark stiller sig ikke på bagbenene overfor denne udefrakommende politik, da den ikke strider imod kapitalens sikkerhedsmæssige interesser – og heller ikke de danske af slagsen.

Ifølge juraprofessor Vagn Greve er terrorpakken en del af en generel udvikling i dansk retspolitik hen imod en politistat, hvor sikkerheden og hensynet til politiets arbejde er vigtigere end borgernes rettigheder.

Dette går efter vores opfattelse godt i spænd med vores konklusion ud fra Hardt og Negri, idet reproducerede politikker og retsprincipper ikke tager udgangspunkt i lokale forhold. Således risikerer de at bryde med hidtil herskende retsprincipper, ligesom det, ifølge Greve, konkret er tilfældet med terrorloven. Endvidere er der en klar sammenhæng i argumentationerne i det aspekt, at magten beskytter sig selv mod trusler uden hensyn til borgernes frihedsrettigheder.

Vi mener således, at der er en sammenhæng mellem det overnationale og det nationale plan, så vidt som det giver mening at skelne mellem de to i globaliseringen.

En tredje dimension af logikken er Ulrich Becks analyse, der mere koncentrerer sig om det menneskelige, snarere end juridisk og politisk konstituerede strukturer. Vi befinder os i et verdensrisikosamfund med farefællesskaber præget af angst. Vi både efterspørger og accepterer en terrorlovgivning, på trods af juridiske og politiske brud med tidligere praksis pga. den kollektive angst. Endvidere reflekterer samfundsborgerne mere over truslerne i dag pga. større privatøkonomisk overskud som følge af velfærdsstaten. Massemediernes fremstilling af truslerne bliver et led i udviklingen af denne refleksivitet.

I forhold til spørgsmålet i problemformuleringen om, hvorvidt terrorloven er retfærdig set i forhold til dens konsekvenser, mener vi, at det med udgangspunkt i Rainer Forsts analyse kan siges, at terrorloven ikke forener de forskellige fællesskaber på hensigtsmæssig vis. Den skaber tværtimod ubalance mellem det etiske og det retslige fællesskab, eftersom det retslige favoriseres på bekostning af det etiske.

Vi mener, at terrorpakkens retslige ændringer indskrænker muligheden for dannelsen af egen etisk identitet i stedet for at skabe rum til den, hvilket Forst ellers ser som formålet med det retslige fællesskab.

Vi er dog lidt usikre på denne konklusion om retfærdigheden, da teorien ikke er formuleret med henblik på at vurdere enkeltsager, men på at vurdere ”det retfærdige samfund”.

Perspektivering

I dette afsnit vil vi diskutere problemfeltet i det nye lys, som vores projekt har kastet over emnet. Vi vil komme ind på nogle af de områder, som vi ikke har behandlet i rapporten, og vi vil se på, hvilke nye problemstillinger projektarbejdet har åbnet for os.

Der er ingen tvivl om, at dette emne vil blive mere og mere spændende og relevant med tiden. Antiterrorlovgivningen i sin nuværende form er ret ny i Danmark og de fleste andre lande, og herhjemme har den endnu ikke været taget ret meget i brug. Der er fx ikke blevet afsagt nogen domme ud fra terrorpakkens paragraffer. Det har for vores vedkommende udelukket decideret case-arbejde. Den case-orienterede tilgangsvinkel vil være spændende at tage op, hvis og når der kommer retssager og domme, der benytter terrorpakken. Dette vil måske også knytte tanker om og analyserne af lovgivningen endnu nærmere til virkeligheden.

Den nødvendige indsnævring af problemfeltet har betydet, at flere af de relevante problemstillinger og delemner, som vi har haft oppe at vende i projektføreløbet, er blevet fravalgt igen.

Vi har blandt andet kigget på begrebet ”moralisk panik”, som handler om, hvorfor politikere vedtager lovgivning i huj og hast for at vise handlekraft. Dette finder vi meget spændende, og det ville i en anden sammenhæng være yderst relevant for analyse af antiterrorlovgivningen.

Selve terrorist-begrebet er også interessant. Hvem er terrorister, hvad er en terrorist, og hvem bestemmer, hvem der er det – og ud fra hvilke kriterier? Vores analyse af logikken bag politikens skabelse åbner op for et kritisk kig på terrorbegrebets kerne.

Vores allerførste tanke med opgaven var at foretage en decideret cost-benefit analyse af terrorpakken. Dette gik vi bort fra, men på et senere tidspunkt, når lovgivningen har været taget mere i brug, ville det være interessant at forsøge en regulær afvejning af fordele og ulemper ved den lovgivning, som vi personligt ser som meget streng og voldsom.

Eftersom vi har valgt, at projektet i høj grad skulle omhandle terrorpakken på nationalt plan, altså i Danmark, har vi samtidig fravalgt en del af det internationale aspekt af terrorpakkens implementering, bortset fra Hardt og Negris teori. Et eksempel, der ville have været med til at give et billede af reaktionerne på antiterrorlovgivning udenfor Danmarks grænser, kunne være en højaktuel sag fra England. Landets højeste domstol, ”The Law Lords”, fastslog for nylig, at lovgivningen er i strid med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Dette har sat betydeligt spørgsmålstegn ved den engelske terrorlovs legitimitet, og topadvokat Ian MacDonald plus flere andre har trukket sig fra det advokatpanel, der repræsenterer terrormistænkte, i protest mod terrorlovgivningens ret til at tilbageholde fanger på ubestemt tid, uden at de bliver stillet for en domstol.⁹⁶

I fx Rusland og Kina bruges antiterrorargumentet til at gennemføre politiske, retsmæssige og militære tiltag, som ellers ikke ville have været acceptable for indbyggerne og det internationale samfund.

Sådanne problematikker kan man sagtens forestille sig vil komme til Danmark, og det vil rejse en masse samfundsrelevante spørgsmål.

Vores metodiske tilgang, den overvejende teoretiske, lægger stort ansvar for den nåede konklusion på de valgte teorier. Havde vi valgt anden teori, ville vi sandsynligvis være nået til andre slutninger og konklusioner. Derfor er det relevant at gøre sig nogle tanker om, hvad det ville have betydet for projektet, hvis vi fx havde benyttet os af amerikanske neoliberalistiske teoretikere. Vi mener dog, at der er god sammenhæng i den måde, vi har afdækket logikken bag lovgivningen på.

Vores eget syn på terrorpakken kan man godt sige har rykket sig med dette projekt. Vi kendte ikke lovgivningen i detaljer, men havde en idé om, at den mere eller mindre var dikteret af USA, og at den var dybt uretfærdig og alt for streng. At terrorpakken er kritisabel, og at den i foruroligende grad er blevet implementeret i Danmark uden tilpasning til den lokale virkelighed, mener vi stadig. Men vi har med projektet fået nuanceret vores syn på, hvorledes det er gået sådan, og fået et bud på hvilke mekanismer, der måske former sådan lovgivning.

⁹⁶ Kilde: Politiken 28/12 2004, side 15.

8. Projektforløb

Da vi havde valgt vores indledende problem om ”terrorpakken”, gik vi i gang med at søge faktisk materiale. Projektet tog hurtigt form hen mod et ønske om at efterprøve, om terrorpakken er retfærdig. Til at diskutere det fik vi anbefalet teoretikeren Rainer Forst, som har formuleret idéer om retfærdighed.

Vi fandt det hurtigt oplagt også at undersøge baggrunden for terrorlovgivningen. For at belyse, hvordan terrorlovgivningen blev skabt, gik vi i gang med både at undersøge terrorpakkens vej fra højere sted – USA, FN og EU – til dansk lovgivning og kritikken af den. Herudover fandt vi Ulrich Becks teorier om risikofællesskaber, som vi også kendte fra kurserne, til at kigge på, hvordan behovet for terrorlovgivning skabes. Vi mente dog, at flere dimensioner var vigtige i undersøgelsen af, hvorledes politik skabes. Hardt og Negris teorier om biopolitik fandt vi ligeledes spændende og nytænkende, og dem besluttede vi også at bruge.

Rent praktisk besluttede vi, efter at have foretaget de indledende øvelser sammen, at det var hensigtsmæssigt at dele holdet op i to arbejdsgrupper. Den ene gruppe gik i gang med at udfolde problemfeltet, beskrive terrorpakkens indhold, vej til dansk lovgivning, udmøntning i praksis og kritikken af den ved bl.a. juraprofessor Vagn Greve. Den anden gruppe gik i kødet på teoretikerne Forst, Beck og Hardt & Negri med henblik på at bearbejde deres teorier til anvendelse i projektet.

Cirka halvvejs inde i projektforløbet lå den først del af opgaven som færdig tekst.

Tilbage var således nu at få skrevet om de forskellige teorier og operationalisere disse.

De, som havde været beskæftiget med at tilegne sig de forskellige teorier, fik selskab af de andre i gruppen og det sidste blev skrevet i fællesskab.

Fremgangsmåden blev den, at de, som først havde tilegnet sig teorierne, hver fik en sparringspartner, og at de så i fællesskab udarbejdede et afsnit om den givne teoretiker. Da de forskellige teori afsnit lå færdige, startede en proces med gennemlæsning og kritik fra de andre i gruppen.

Den sidste del af skrivningsprocessen har været at få formuleret de pointer, som vi ville have med i vores konklusion og i perspektivering. Arbejdet er foregået som en aktiv diskussion mellem alle i gruppen. En diskussion, som måske til tider har været noget højrodet, men som har været yderst lærerig og udbytterig for alle i gruppen.

Igennem hele projektforsløbet har der været en god kommunikation hele gruppen imellem, og dette har været en grundlæggende årsag til, at vi alle er tilfredse med dette projekt og mener, at vi har ydet vores bedste. Selve fremgangsmåden med indledningsvis at dele gruppen op i to er vi også tilfredse med, da dette gav de personer, som skulle fordybe sig i det teoretiske stof, en god mulighed for netop at kunne få fred til dette.

Vi mener heller ikke, at gruppen på nogle måde blev fragmenteret af denne fremgangsmåde, da der hele forløbet igennem har været en livlig debat alle gruppemedlemmer imellem, samt et stort engagement på tværs af uddelte arbejdsopgaver. Alt i alt er vi yderst tilfredse med projektets forløb og dets udbytte.

Litteraturliste

Primær litteratur:

Bøger/Tidsskrifter:

Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo 2004: *Klassisk og moderne samfundsteori* (2. udg.), Hans Reitzels Forlag, København

Beck, Ulrich 1997: *Risikosamfundet – På vej mod den nye modernitet*, Hans Reitzels Forlag, København

Beck, Ulrich 2002: *Ordnes tavshed – om terror og krig*, Hans Reitzels Forlag, København

Rasborg, Klaus 1997: Refleksiv modernisering i risikosamfundet, i *Dansk sociologi* nr. 2, København

Forst, Rainer 1994: *Kontexte der Gerechtigkeit. Politische Philosophie jenseits von Liberalismus and Kommunitarismus*, Suhrkamp

Forst, Rainer 2002: ”Contexts of Justice. Political Philosophy beyond Liberalism and Communitarianism”, oversat af John M.M Farrell, University of California

Foucault, Michel 1975: *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, Gallimard, Paris

Greve, Vagn 2004: Får eller ulve, i *Tidsskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland*, 3-4/2004, s. 284-310

Hardt, Michael & Negri, Antonio 2003: *Imperiet* (oversat af Karsten Wind Meyhof), Informations Forlag

Hardt, Michael & Negri, Antonio 2004: *Multitude. War and Democracy in the Age of Empire*, The Penguin Press, New York

Højlund, Peter 2003: Magtanvendelse og svag retskultur, i *Værdier i socialpolitikken*, kapitel 7, udgivet af Socialministeriet 2003

Redegørelse fra regeringen om indsatsen mod terrorisme, Juni 2004: *En verden i forandring – nye trusler, nye svar*, Phønix-trykkeriet

Hjemmesider og materiale hentet fra internettet:

Andersen, Lars Erslev: *Terrorens mange ansigter*, interview
<http://www.menneskeret.dk/tema/terror/larserslev/>

Andersen, Lars Erslev i *Jyllandsposten* d. 9. november, 2004
<http://www.jp.dk>

Dahllöf, Staffan i *EU-Observer* 3. maj 2002:

[http://www.apk2000.dk/netavisen/artikler/eu/2002-na0507-eus_ny_terrorlister .htm](http://www.apk2000.dk/netavisen/artikler/eu/2002-na0507-eus_ny_terrorlister.htm)

Daniel Beatties debatindlæg på Liberator:

http://www.liberator.dk/art-detail.asp?A_Id=269

EU's antiterrorlovgivning:

http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/cfsp/74003.pdf

FN Forbundet: *Terrorbekæmpelse, folkeret & menneskerettigheder*

http://www.una.dk/poldok/doc/terror_screen.pdf

FN's konventioner og resolutioner:

<http://untreaty.un.org/English/Terrorism.asp>

Hansen, Birthe 2002: "Terrorisme i et verdensordenperspektiv" i *Politologiske studier ved KU*, årgang 5, nr. 3, september 2002:

http://www.politologiske.dk/numre/15/ps_0302_003.pdf

Hansen, Birthe 2003: "At definere Terror", arbejdspapir fra statskundskab ved KU:

http://www.polsci.ku.dk/publications/Arbejdspapirer/2003/AP_2003_08.pdf

L35 – bilag 6, dec. 2001 (*Kommenteret høringsoversigt vedrørende terrorpakken til Retsudvalget*):

http://www.ft.dk/Samling/20012/udvtilag/REU/L35_bilag6.htm

NATO: *Atlantpagten*:

<http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>

Terrorpakken:

http://www.ft.dk/Samling/20012/lovforslag_som_fremset/L35.htm

Sekundær litteratur:

Juul, Søren: Internt notat fra RUC om Rainer Forsts bog "Context of Justice"